

Het ergste hanteerbaar

Ruimte voor menselijk strafrecht

Samenvatting

Geweldsmisdrijven, noodlottige ongevallen en uit de hand gelopen conflicten; voorgoed veranderen ze het leven van slachtoffers en van daders. Voor mensen in de omgeving zijn het schokkende gebeurtenissen, die vragen om de grootst mogelijke zorgvuldigheid. Weten we zeker dat onze samenleving dan het beste biedt aan de mensen om wie het gaat?

De strafrechtspleging is dagelijks in het nieuws. Met onverwachte vrijspraken. Straffen lijken te laag. Slachtoffers voelen zich speelbal in procedures die jaren voortslepen. We zien politieagenten, badmeesters of artsen, die publiekelijk worden beschuldigd van dood door schuld als het mis gaat op hun werk. Ze komen in hetzelfde verdachtenbankje terecht als een beroeps crimineel. Net als de politicus in moeizame proefprocessen om de grenzen van de vrijheid van meningsuiting te bepalen.

Voorbeelden waar de strafrechtspleging beter zou kunnen, hebben vaste patronen: rijgedrag leidend tot noodlottige ongevallen, familiedrama's, zedendelicten gepleegd door daders met zware psychische problemen, buurtoverlast, jeugdcriminaliteit, radicalisering, tot en met de ernstigste oorlogsmisdaden die in Den Haag worden berecht. De pijn in het systeem is groot.

Dit rapport stelt vooral vragen: hoe zou het strafrecht er uit zien als we de mogelijkheden zouden benutten? We doen dit als innovatie-instituut voor de juridische sector, dat innovaties verzamelt, internationaal trends volgt en data bij elkaar brengt. Met "wat werkt" als basis. Het rapport laat onder meer zien:

- Een schets van een innovatieve procedure voor verkeersongevallen met noodlottige afloop.
- Hoe voor de meest voorkomende delicten effectieve behandelingen en oplossingen kunnen worden ontwikkeld, aansluitend

bij behoeften van slachtoffers, verdachten en samenleving;

- Hoe een strafzitting informatiever kan worden, voor ieder goed te volgen; minder gepolariseerd en meer op afstemming gericht;
- Hoe "strenger straffen" de uitdrukking lijkt te zijn van een publiek verlangen naar betere bescherming en betere interventies, met een grotere rol voor de betrokken burger;
- Hoe een vonnis publieke verantwoording kan afleggen. Van straf, maar ook van wat gedaan is om slachtoffers te helpen, herhaling te voorkomen en te leren van wat is gebeurd.

Strafbaarstelling, aangifte, onderzoek, beschuldiging, berechting, straf: zo gaat het nu. Een van de conclusies is dat dit juridische keurslijf niet meer passend is. Dat begint al bij de politie, die een probleem tussen mensen om moet vormen tot aangifte van een strafbaar feit. Alle vernieuwing moet nu in dat keurslijf: via wetgeving, financieel en organisatorisch. Dat belemmert de innovatie waar veel behoefte aan is; een behoefte die alle partners in de strafrechtsketen ervaren.

Een andere uitkomst is dat de strafrechtspleging veel meer van de samenleving kan zijn. Dichter bij wat mensen nodig hebben. Meer gebruik makend van wat andere mensen kunnen bijdragen. Als juridische professional op zoek naar wat het beste werkt; als betrokken burger; als criminoloog, ontwikkelaar, investeerder; als familielid, vriend of buur; als bemiddelaar, begeleider en begrenzer.

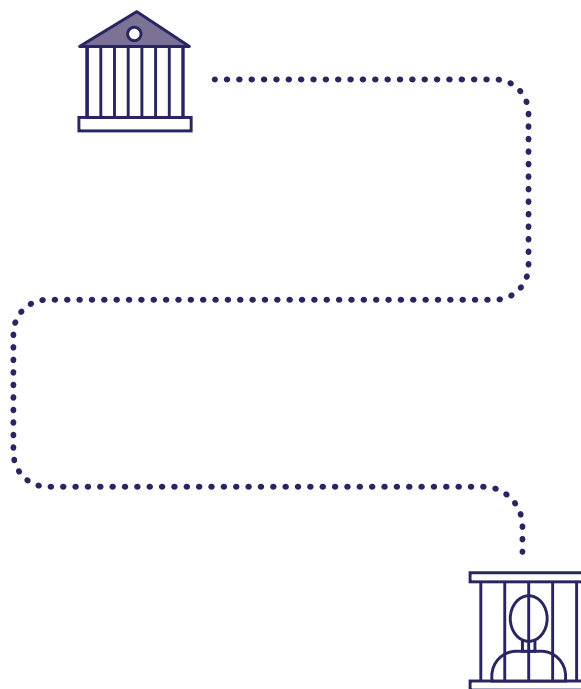
Menselijker, in alle opzichten dus. Opener, meer van ons samen, en minder "van justitie" alleen. Deze uitdaging – die in andere landen net zo speelt – vergt een nieuw soort gesprek. Nieuwe samenwerkingsvormen zijn nodig. Ook met de politiek en de media. Dat hoort hoog op de agenda.

Inhoudsopgave

1. De zaak is rond	4
2. De aanpak	6
Perspectief	6
Methode	7
3. Een voorproef	8
4. De pijn in het systeem	10
Maatschappelijke onvrede	10
Systeem, producten en rollen	11
Signalen van stress	12
Exclusief gedelegeerd aan strak ingekaderde juristen	13
5. De openingen	15
Van delict naar problemen en behoeften	16
Van gesloten aangifte naar open intake	21
Van afdoening naar behandeling	22
Van doordrukken naar innovatieve routes	24
Van strenger straffen naar publieke betrokkenheid	26
Van straf naar verantwoording op alle doelen	28
Van organisatie-hiërarchie naar adaptieve samenwerking	28
Van aantallen producten naar monitoren van uitkomsten	32
6. Een doorbraak	35
Kan niet stap voor stap	35
Zorgvuldige nieuwe partnerships	35
In ieders kracht	37

1. De zaak is rond

Op 21 november 2014 gooit Erik Derijks, de vader van een doodgereden meisje, een stoel door de rechtszaal. Het AD tekent op dat Erik Derijks zich rot schrok toen hij de beelden terug zag. “Hoe gek kunnen ze iemand maken, hè?” zegt hij nu in alle rust aan de keukentafel in zijn woning in Heesch. Hij vertelt hoe hij en zijn vrouw, die haar beide ouders bij het ongeval verloor, anderhalf jaar op de rechtszaak moesten wachten; hoe hun leven na die fatale dag inktzwart is geworden; hoe de opstelling van de bestuurder – die niet het fatsoen had om berouw te tonen – niet hielp bij de rouwverwerking; hoe ze waren voorbereid op een straf in de orde van 15 maanden, toen er ineens 120 uur taakstraf uitkwam; hoe ze vonden dat gevangenisstraf passend zou zijn geweest voor de bestuurder als middel om tot bezinning te komen; hoe de politie-onderzoeken van tafel werden geveegd; hoe ze begrip hebben voor een ongeval door een klapband, maar moeilijk kunnen leven met de gedachte dat hun geliefden zijn omgekomen door een roekeloze rijstijl.

Dezelfde avond plaatst de rechtbank nog extra uitleg op de website. In hoger beroep wordt de Poolse automobilist alsnog tot 15 maanden veroordeeld. Na 9 maanden wordt hij, zonder dat de familie Derijks dit wist, vrijgelaten om zijn zwangere vriendin in Polen bezoeken. Hij hoeft zijn straf niet meer uit te zitten. De Groningse universiteit publiceert op verzoek van het Ministerie van Veiligheid en Justitie een onderzoek van 437 pagina's naar het “strafgat bij roekeloos rijgedrag”. Dit strafgat blijkt te zijn ontstaan uit een serie uitspraken van de Hoge Raad die betekenis geven aan een wetstekst uit 1994. De Haagse rechtbank laat intussen weten dat stoelen in haar zittingszalen zijn vastgeschroefd.

Op 29 november 2017 wordt de begroting van het ministerie van Justitie en Veiligheid besproken. De Tweede Kamer vraagt om hogere straffen voor “appen in het verkeer” en hoe het staat met het voorstel om gevaarlijk rijgedrag strenger te beoordelen.

Een belangrijk gespreksonderwerp is die dag strafrechtelijke mediation, door de Tweede Kamer, de rechtspraak en het OM al jaren breed gesteund. Herstelbemiddeling is een vorm van herstelrecht, een wereldwijde tendens om het strafrecht niet alleen te laten vergelden, maar mensen ook in staat te stellen verder te leven met de gevolgen van misdrijven. Misdrijven die in Nederland vaak in hun eigen huis, buurt of kring van bekenden plaatsvinden.

Voor het tweede achtereenvolgende jaar heeft het Ministerie de €1,5 miljoen subsidie voor herstelbemiddeling uit de begroting gehaald. Het is geen kerntaak. De Tweede Kamerleden kregen te horen dat ze kunnen bijsturen tot op een bedrag van €5 miljoen, 0,04% van de €12 miljard op de begroting. Anders moeten ze geld voor agenten, rechters, advocaten of officieren van justitie weghalen, wat weinig aantrekkelijk is voor een politicus. De Tweede Kamer moet alle zeilen bijzetten om bij amendement €1 miljoen van de subsidie te redden.

Op dezelfde 29 november 2017 is er ook nieuws uit het andere Den Haag, de internationale stad van recht en vrede. In het Joegoslavië Tribunaal hoort de Kroatische generaal Slobodan Praljak na een proces van elf jaar het oordeel van de rechter aan. Hij schreeuwt zijn onvrede uit en drinkt een flesje gif leeg. De zelf toegediende cyaankali doodt hem in een half uur.

Wat gebeurde hier? Kreeg hij wat hij verdiende en kon hij dat niet accepteren? Of speelde er meer? Zoveel is zeker, dat Praljak ook met deze straf nog binnen een jaar vrij zou komen. Ook is duidelijk dat de wijze van werken van het Joegoslavië Tribunaal, en zijn opvolger het Internationale Strafhof, weinig steun heeft in de landen waar de misdrijven zijn begaan. Met name steekt de manier waarop Kroatische leiders verantwoordelijk werden gehouden voor oorlogsmisdaden van hun ondergeschikten en de Servische leiders niet. De Nederlandse overheid en het tribunaal onderzochten hoe het gif de zittingszaal binnen kon komen. Een evaluatie van wat rond deze rechtsgang gebeurde, en wat de hoogst denkbare strafrechtspraak daar voor lering uit heeft getrokken, is er niet gekomen.

Op één of andere manier lukt het niet om echt te luisteren naar mensen als Slobodan Praljak en Erik Derijks. En ook niet naar de leden van de Tweede Kamer. Zelfs niet als ze het uitschreeuwen.

De strafrechtspleging blijft haar eigen ding doen. Strafbaarstelling. Aangifte. Onderzoek. Vervolging. Beschuldiging. Berechting. Straf. Dat zijn de knoppen. In dat systeem komen de zaken rond.

2. De aanpak

Dit rapport laat zien dat het anders kan. Wat er zou kunnen gebeuren als de strafrechtspleging meer van de mensen wordt, ook van hen die niet juridisch hebben doorgeleerd. Van de samenleving, met alle kennis, inventiviteit en betrokkenheid die we samen kunnen mobiliseren.

- **Perspectief** | We schreven dit rapport vanuit ons perspectief als internationaal werkend innovatie-instituut voor de juridische sector. Wereldwijd verzamelen we innovaties (zie onze website www.innovatingjustice.com). We volgen internationale trends in de regelgeving, de rechtszorg voor burgers, de rechtspraak en de online rechtspleging (zie onze [trendrapporten](#)). We bevroegen inmiddels 70.000 burgers in 12 landen over hun [rechtsbehoeften](#) en de manier waarop de

rechtspleging daaraan tegemoetkomt. In een groeiend aantal landen – waaronder Nederland – zijn we betrokken in trajecten met leiders uit de juridische sector rond de grote uitdagingen voor de rechtspleging (innovatie, transitie, onafhankelijke positionering, overbelasting, bekostiging). Samen met mensen uit de sector ontwikkelen we prototypes voor rechtsroutes die beter tegemoetkomen aan de behoeften van mensen en beter gebruik maken van de continue stroom van kennis en innovaties. Zo ontwikkelden we – met een groep van experts bijeengebracht met hulp van de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak – ook een schets van een nieuwe procedure voor verkeersdelicten met zeer ernstige gevolgen (hoofdstuk 3).

■ **Methode** | De methode van dit rapport is eenvoudig. Ons vertrekpunt is het systeem van de strafrechtspleging zoals dat beschreven is in het wetboek van strafvordering en zoals het gemanaged wordt door het Ministerie van Justitie en Veiligheid (hoofdstuk 4). We bekijken vervolgens (in hoofdstuk 5) wat er zou kunnen gebeuren als dit systeem opener zou worden in zeven verschillende richtingen. Welke data, kennis en innovaties zouden dan kunnen worden benut? De zeven openingen die we bespreken zijn:

- Van delicten naar het soort problemen dat burgers ervaren, de impact daarvan op mensen en hun behoeften;
- Van een aangifte naar een open intake, onderzoek en afstemming;
- Van doorstroom in het systeem naar innovatieve behandelingen en routes;
- Van veronderstellingen over strenger straffen naar echte publieke betrokkenheid;
- Van straf naar verantwoording op alle doelen;
- Van hiërarchie naar adaptieve samenwerking;
- Van aantallen producten naar monitoren van uitkomsten.

Het openen van deze luiken laat de ruimte zien die benut zou kunnen worden. Dat geeft lucht, maar is wellicht ook confronterend. Want waarom gebeurde het niet eerder? Wat maakte het zo moeilijk om het gesprek echt aan te gaan, behalve in de af en toe verschijnende academische verhandelingen? Het wordt – hoe dan ook – een lastig gesprek. Een uitdaging dus.

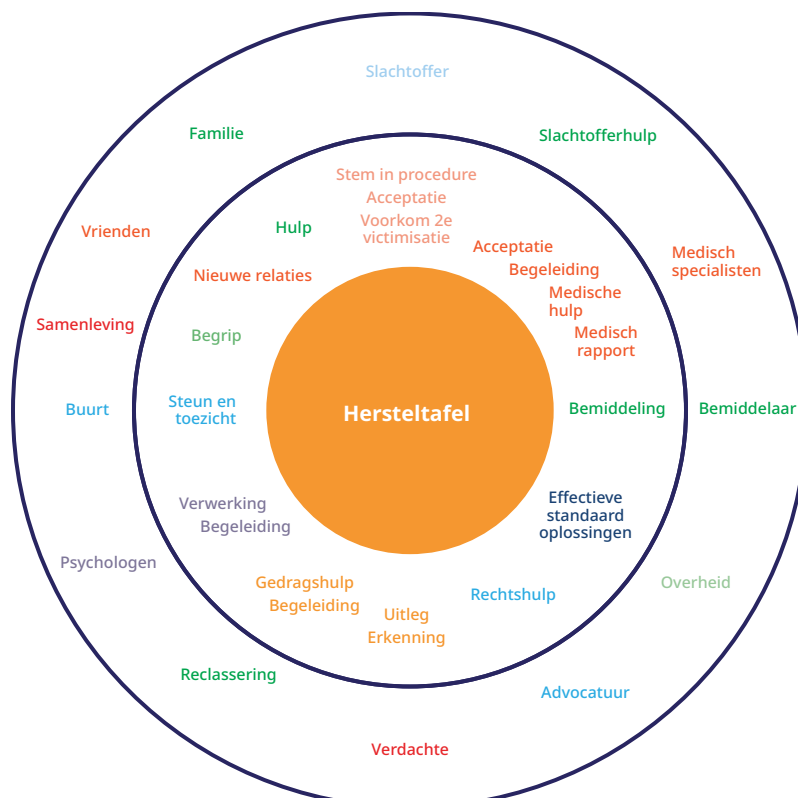
3. Een voorproef

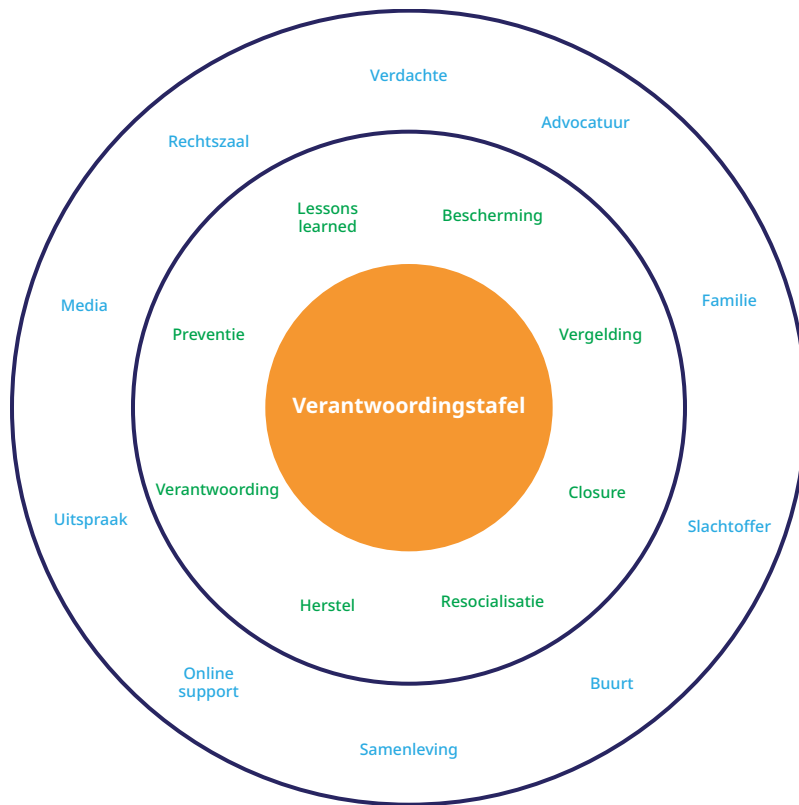
Het strafrecht gaat over de zwaarste inbreuken op het menselijk bestaan: ernstig geweld, ongevallen met dodelijke afloop, inbreuk op eigendom. Huiselijk geweld, geweld tussen burens of terrorisme in de stad. Ongevallen die voorkomen hadden kunnen worden in het verkeer, in het zwembad, bij een arrestatie door de politie of in het ziekenhuis. Maar ook over diefstal, beroving, cybercrime en corruptie. Situaties die sterk verschillen.

Hoe zou een open ontwikkelde, sterk vernieuwde behandeling eruit kunnen zien voor één zo'n categorie: verkeersongevallen met ernstige gevolgen? Een groep juristen, politici, ontwerpers en leiders uit de sector kwam tot een schets met vier fasen.

Het is een schets van vier "tafels" waaraan de direct betrokken mensen samenwerken, geholpen door experts, professionals, familie, vrienden en de bredere omgeving.

- Een waarheids-tafel, waar wordt achterhaald wat er is gebeurd, en hoe ieder dit heeft beleefd. De politie, forensisch onderzoekers, getuigen maar ook de partijen zelf kunnen daaraan een bijdrage leveren. De uitkomst is een *map of facts*, een kaart van wat duidelijk is geworden en wat mogelijk is gebeurd als dat niet duidelijk is.
- Een herstel-tafel, waar de betrokkenen samenwerken om alles te doen wat nodig is om het gebeurde te verwerken. Om weer verder te kunnen met hun leven. Hier kan gesprek plaatsvinden tussen bestuurder en nabestaanden. Het kan gaan om begrip, om contact, om excuus, of om compensatie. Nabestaanden krijgen begeleiding en hulp naar behoefte. Ook de bestuurder wordt geholpen: om contact te maken met wat er is gebeurd, om verder te kunnen, eventueel na bezinning of straf. Familieleden en vrienden zijn er tot steun.

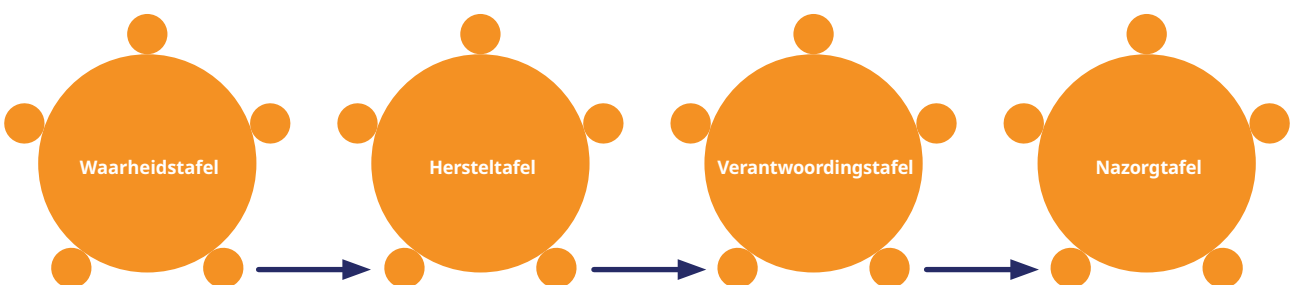

- Een verantwoordings-tafel, waar verantwoordelijkheid wordt genomen, en eventueel door de rechter wordt toebedeeld. Aan de partijen, aan de media, en aan de samenleving, wordt verantwoording afgelegd over wat er is gebeurd, wie verantwoordelijk is en in welke mate, hoe herstel heeft plaatsgevonden en nog gaat gebeuren, welke lessen er zijn geleerd, wat er gedaan is om herhaling te voorkomen, welke beschermende maatregelen genomen zijn, want soms blijven mensen gevaarlijk, en welke vergelding eventueel nog nodig was. In het “vonnis” spreekt de rechter al dit recht. En laat zien dat en hoe rechtvaardigheid wordt gerealiseerd.
- Een nazorg-tafel, waar na verloop van tijd wordt bekeken hoe ieder er voor staat, wat er

nog moet gebeuren en hoe rechtvaardig ieder de uitkomsten vindt. Bijsturing en evaluatie. Zodat een volgende “zaak” nog beter kan worden behandeld. Ook kan hier aan de orde komen hoe en wanneer de gestrafte weer in de maatschappij kan terugkeren.

Dit is geen compleet doordacht ontwerp, maar een eerste prototype. Hoe goed zou dit kunnen werken, als een procedure met deze serie tafels echt in ontwikkeling zouden worden genomen? Ondersteund zou worden door de beste gesprekstechnieken, slimme software en duidelijke, resultaatgerichte spelregels? Ingebod in de systemen van het recht, van het geld en van al wat de samenleving te bieden heeft? Stap voor stap ontwikkeld, in steeds nieuwe versies, die steeds beter worden? Met ieder van ons in de goede rollen?

4. De pijn in het systeem

■ Maatschappelijke onvrede |

De strafrechtspleging is dagelijks in het nieuws. Meestal is dat niet positief. De gang van zaken in de rechtszaal schokt en wekt verbazing. Er zijn onverwachte vrijspraken, waarin veel vragen achterblijven. Mensen staan jaren in de beklaagdenbank en zijn dan ineens onschuldig. Hun rol wordt zwart of wit ingekleurd, voor de vele soorten grijs van het gewone leven is weinig plek. Straffen lijken nooit genoeg. Slachtoffers worden getekend door procedures die jaren voortslepen, waarin ze ervaren dat hun behoeften niet echt worden vervuld.

Het OM voert processen tegen politieagenten, badmeesters of artsen, die publiekelijk worden beschuldigd van nalatigheid als ze betrokken zijn bij een ongeluk op hun werk. Ze komen in hetzelfde verdachtenbankje terecht als een beroepskrimineel. De politie heeft inmiddels de handen op elkaar gekregen voor een gespecialiseerde rechtsgang voor de beoordeling van politiegeweld (een "blauwe kamer"). Het terechtstaan voor doodslag is te belastend.

Laat dit even inwerken.

De politie zelf wil niet langer verantwoording afleggen in het "eigen" strafproces.

En wat te denken van de politicus in moeizame proefprocessen, die kennelijk nodig zijn om de grenzen van de vrijheid van meningsuiting te bepalen. Want als de norm duidelijk was, en we allemaal op televisie hebben kunnen zien wat er gebeurde, waarom zijn er dan jarenlange onderzoeken en dagen van rechtszittingen nodig om Geert Wilders te veroordelen? En als het een proefproces is, waarin moet worden uitgezocht wat hier de norm moet zijn, waarom dan met hem in de rol van verdachte?

Agressieve of psychisch hulpbehoevende buurtbewoners komen bij de politierechter

in een patroon waar ze maar niet uit kunnen komen. Voor de toeschouwer op een woensdagmorgen in de rechtbank valt niet te begrijpen hoe de rechtspraak iedere keer hetzelfde recept toepast als dat zo duidelijk niet werkt. Voorbeelden waar de (straf)rechtspleging beter zou kunnen, halen dagelijks de media: rijgedrag leidend tot noodlottige ongevallen, familiedrama's, zedendelicten gepleegd door psychisch zwaar gestoorde daders, buurtoverlast, jeugdcriminaliteit, boete-inning en radicalisering. Het zijn moeilijke situaties, die om een gespecialiseerde aanpak vragen.

Als de media-aandacht de maatstaf is, is de maatschappelijke onvrede groot. Die onvrede is in grote lijnen ook te volgen. Als mensen niet goed worden geholpen op kritieke momenten in hun leven leidt dat tot grote persoonlijke schade. De bezorgde, betrokken burger, die bescherming wil, en intuïtief vraagt om een stevige reactie op misdrijven, wordt ook niet optimaal bediend.

■ **Systeem, producten en rollen** | Waar komt deze onvrede vandaan? Is dit het onvermijdelijke resultaat van misdrijven die de samenleving schokken? Is dit nu eenmaal wat de maatschappij daarmee kan?

De instituties die deze gebeurtenissen moeten opvangen en voorkomen, vallen allemaal onder het ministerie van Justitie en Veiligheid. De strafrechtspleging wordt omschreven in hoofdstuk 2 van het Cahier Criminaliteit en rechtshandhaving 2017. Dit is de jaarlijkse cijfermatige verantwoording van het WODC, CBS en de Raad voor de Rechtspraak. Ook de begroting van het ministerie is langs deze lijnen opgebouwd. Het in dit stuk omschreven systeem heeft vaste fasen en rollen voor burger en (vooral) juridische professionals:

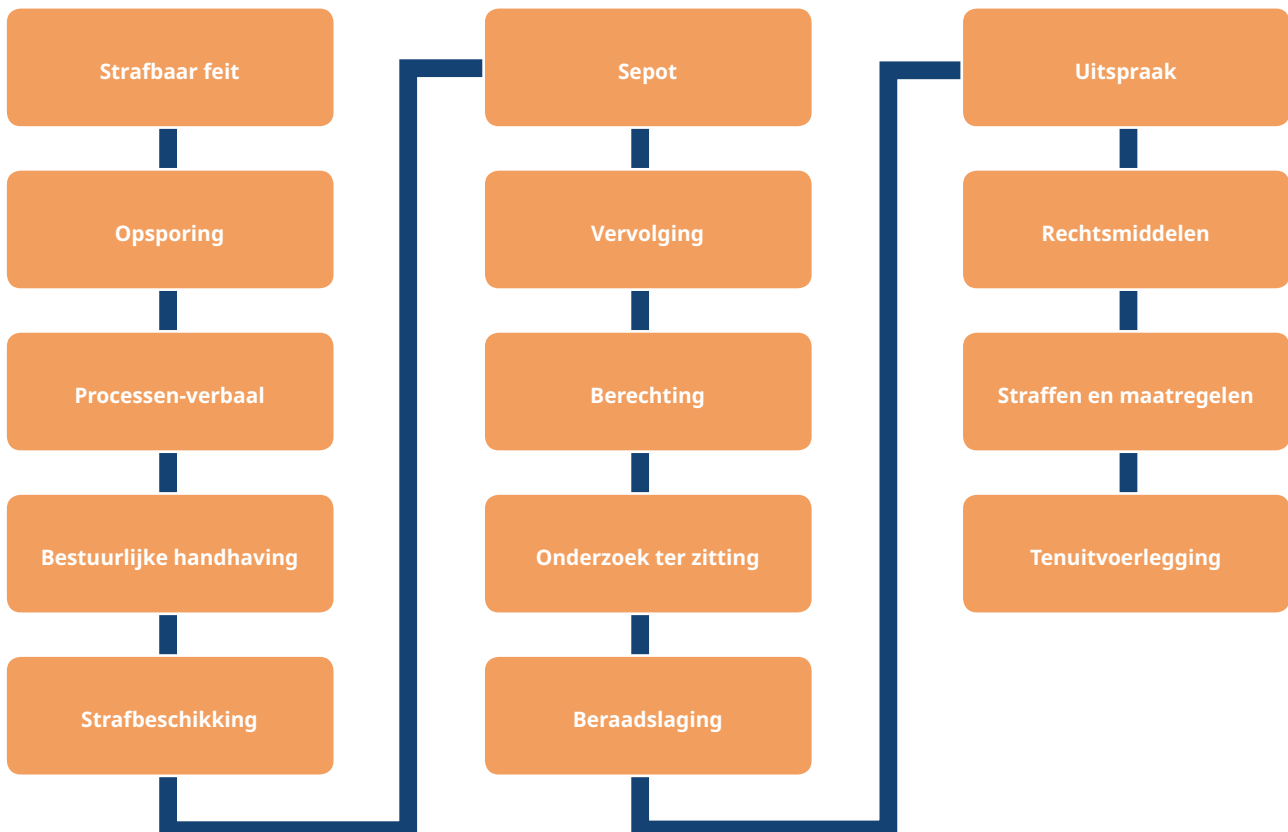
- Fasen: Strafbaar feit. Opsporing. Processen-verbaal. Bestuurlijke handhaving. Strafbeschikking. Sepot. Vervolging. Berechting. Onderzoek ter zitting. Beraadslaging. Uitspraak. Rechtsmiddelen. Straffen en maatregelen. Tenuitvoerlegging.
- Rollen voor de burger: Verdachte. Slachtoffer. Getuige. Deskundige;
- Professionele rollen: Politie. Openbaar ministerie. Advocaat. Rechter. Reclassering. NFI. Raad voor de Kinderbescherming. Slachtofferhulp. Schadefonds. Raad voor rechtsbijstand.

Ieder van de professionele rollen heeft een eigen intake, diagnose en producten: aangiftes, onderzoeken, sepots, dagvaardingen, toevoegingen en vonnissen. Deze producten worden bepaald door wetgeving en ingevuld in strakke uitvoeringsregels. De producten hebben een PXQ financiering. De begroting van het ministerie is een optelsom van die PXQ financieringen.

Het is interessant om dit systeem door de oogbaren te bekijken.

Als deze fasen allemaal goed gaan en ieder zijn of haar eigen rol goed invult, doen we dan gezamenlijk wat er nodig is?

Maken we dan gebruik van het beste dat er in de samenleving is om misdrijven te voorkomen en met de gevolgen daarvan te kunnen leven?

■ Signalen van stress | Dat lijkt de vraag.

De juridische instituties vertonen signalen van stress. De strafzaak is opgezet als een gepolariseerde procedure, die vooral is gericht op waarheidsvinding. Voortslepende procedures die “in de juristenwereld” plaatsvinden, leiden vaak tot onbevredigende uitkomsten.

Ook na een strafzaak is vaak nog te onduidelijk wat er gebeurd is, en waarom. In de rechtszaal gaat het te lang over procedurele verwickelingen. De verantwoording over de gebruikte opsporingsmethoden loopt dwars door de inhoudelijke behandeling heen. Zittingen in spraakmakende zaken zijn voor het publiek nauwelijks te volgen. De strafzaak loopt vaak uit op een onbevredigende verantwoording, waarbij één persoon “de schuld” krijgt, of juist iedere verantwoordelijkheid ontloopt.

De samenleving krijgt weinig zekerheid dat het niet weer kan gebeuren, bijvoorbeeld als de dader weer vrijkomt. Straf is nog steeds de meest prominente uitkomst, terwijl de betrokken mensen en de samenleving zoveel meer nodig hebben om het gebeurde te kunnen verwerken.

Veel juristen zijn er zelf ook niet blij mee. Rechters hebben moeite optimaal gemotiveerd te blijven als ze in te veel zaken te weinig kunnen betekenen. Mega-zaken vragen veel menskracht en financiële middelen. Er zijn veel discussies over de organisatie van de strafrechtspleging binnen rechtbanken. De spanning op de zitting leidt regelmatig tot uitbarstingen. Advocaten, op wiens schouders de belangenbehartiging van verdachten vrijwel exclusief rust, kunnen weinig tijd aan hun cliënten besteden. Ze worden daar matig voor gehonoreerd.

Vernieuwingen, zoals mediation, herstelrecht, de interdisciplinaire aanpak van veiligheidshuizen en ZSM; ze zijn nog altijd niet in de kern van de strafrechtspleging binnengedrongen. Talloze pilots en vernieuwingen worden kleinschalig aan het systeem geplakt.

De GBM, de gedragsbeïnvloedende maatregel, kan worden opgelegd aan jongeren met multi-problematiek. Dat gebeurt 100 keer per jaar op 12.000 gevallen waarin dit zou kunnen gebeuren. De Raad voor de Kinderbescherming doet de diagnose. De variëteit aan interventies is groot

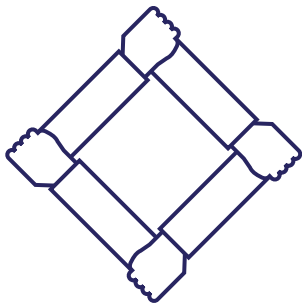
Plaisier c.s. 2016

Aan de zorgkant en bij de penitentiaire interventies is een veelbelovend begin gemaakt met toetsing van de werkzaamheid (evidence-based interventies). Maar dat geldt nog niet voor de kernproducten van de strafrechtspleging. Doen aangiftes, dagvaardingen, processen-verbaal, toevoegingen, vonnissen en straffen nu wat ze moeten doen?

Steeds meer zaken worden uit de strafrechtelijke procedure gehaald. Halt, taakstraffen, strafbeschikkingen, sepots, transacties, constructies met voorwaarden en de afdoening van verkeersovertredingen: het zijn allemaal manieren om zaken buiten het systeem af te doen. Vaak zonder dezelfde waarborgen en transparantie. Tegelijkertijd hollen deze alternatieven de financiering van het systeem uit. Want de rechtspraak wordt betaald per binnenkomende zaak.

Dit zijn allemaal signalen. Een werkelijke evaluatie van de strafrechtspleging, die helder zou maken hoe het geheel er voor staat, die kennen we niet.

Dat voedt de onzekerheid en het ongemak. Is dit het nu?

■ **Exclusief gedelegeerd aan strak ingekaderde juristen** | Een ding is wel zeker. Dat is de exclusiviteit in de strafrechtspleging van de systemen van en met juristen. Het ministerie heeft exclusieve samenwerkingsrelaties met de rechtspraak, het OM en de advocatuur. Zij zijn de hoofdrolspelers in het strafproces.

De juristen zijn de beheerders van de wettelijke systemen die hun verre voorgangers hebben ontworpen. Zij houden toezicht op elkaar en op zichzelf. De buitenwereld heeft alleen een plek als toeleverancier van informatie (politie, getuige of deskundige), als beschuldigde, als slachtoffer of als toeschouwer. Ieder van die rollen is zeer nauw omschreven. Die rollen zijn ontstaan en worden onderhouden vanuit de rationaliteit van het door juristen vormgegeven strafproces.

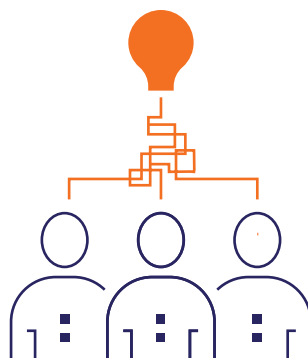
Die juristen hebben daarbij hun eigen rollen strak ingeperkt. Alleen mensen met een nauw omschreven opleiding mogen in de juridische rollen werken.

Behalve het kennis-repertoire, zijn ook de samenwerkingsmodellen van juristen beperkt. Advocatuur, rechterlijke macht en

OM, maar ook het Ministerie, kunnen geen duurzame partnerships aangaan met externe investeerders, met kennisinstellingen, met ontwerpers of met toeleveranciers van innovaties die de rechtspleging kunnen ondersteunen.

Ook de procedures van juristen zijn strak ingekaderd. De Hoge Raad, als hoogste rechtscollege, bekijkt alleen klachten die volgens een zeer beperkt format zijn opgesteld. De gang van zaken wordt alleen getoetst aan de bestaande wetgeving en aan de eerdere jurisprudentie van die Hoge Raad.

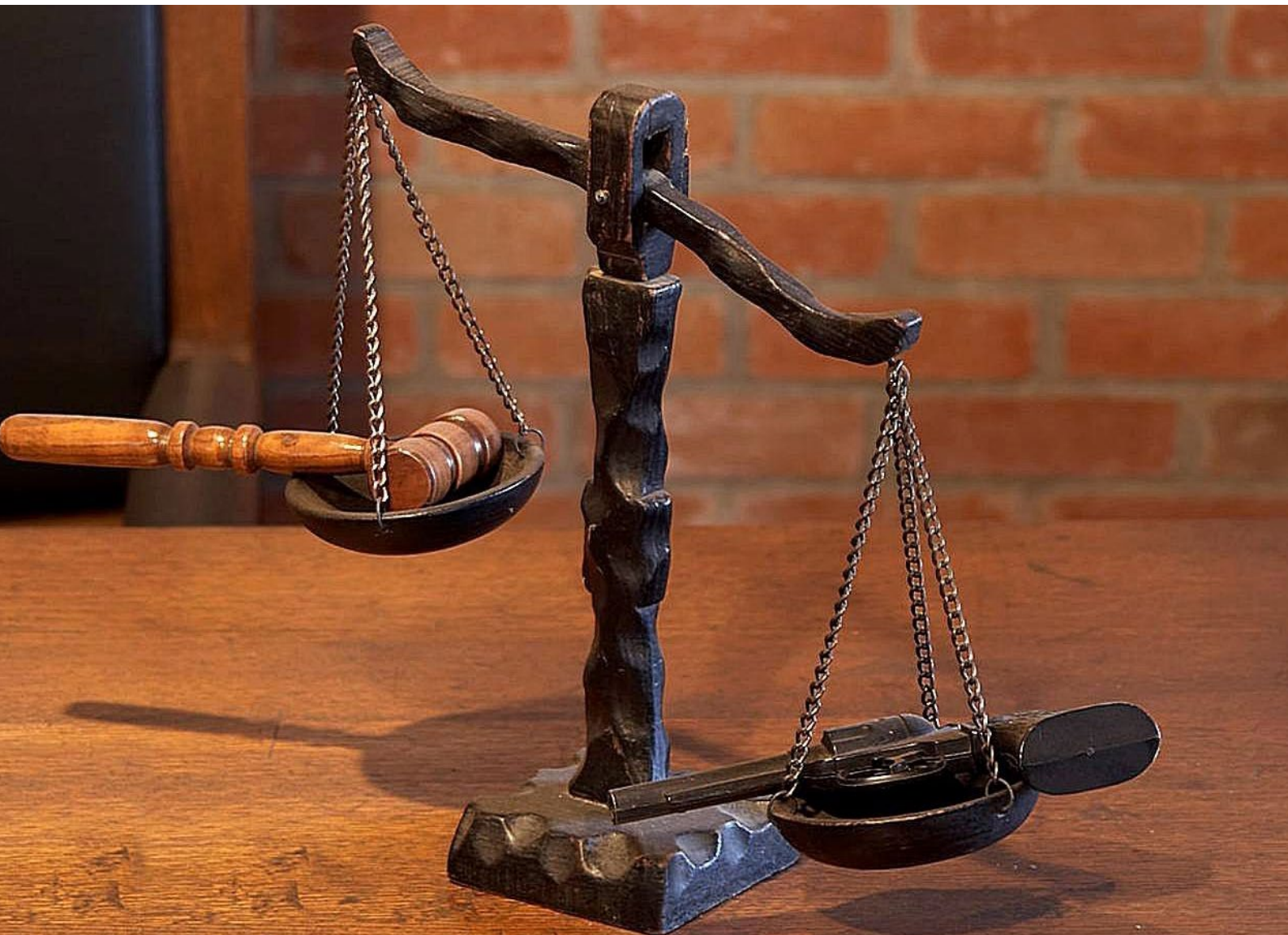
Soms is er wel vernieuwing. Herziening van onterechte veroordelingen is gemakkelijker geworden. Maar als er nieuwe beslissingen moeten worden genomen, of ergens toetsing plaatsvindt, dan komt er een nieuwe procedure in de vorm van wat wel het toernooimodel wordt genoemd. Een formele beslisser neemt de beslissing op basis van een voorstel, dat van andere kanten wordt bestreden om tot een betere beslissing te komen. Zo wordt het systeem weer een stapje ingewikkelder met nieuwe procedures die aan het bestaande stelsel worden geplakt.

De sleutels tot verandering zijn wederom in handen van juristen: de beleidsjuristen en de wetgevingsjuristen op het ministerie. Ook die werken met het toernooimodel: hervormingsvoorstellen van commissies en wetsvoorstellen worden blootgesteld aan adviezen van alle juridische instanties. De Raad voor de rechtspraak, de Hoge Raad, de Nederlandse Orde van Advocaten en de Raad van State geven hun mening over het voorstel. Ze laten er meestal geen spaan van heel. Want er is altijd wel een juridisch risico of regel waaraan nog niet is gedacht. Wat de beste manier is om een maatschappelijk doel

te bereiken? Wat de belangen zijn? Ook die van deze juristen en hun organisaties zelf? Dat komt niet aan de oppervlakte.

Het omgaan met de ergste inbreuken op en bedreigingen voor het menselijk bestaan is op deze manier gedelegeerd aan het recht en de juristen. Als inwoners van dit land hebben we er geen rol in. We figureren als dader of als slachtoffer. Rechters, advocaten, officieren van justitie, beleidsjuristen, wetgevingsjuristen en juristen aan universiteiten handelen het voor ons af. In een oud systeem, dat immuun lijkt voor verandering. Waaraan ook juristen zelf steeds vaker en duidelijker twijfelen.

5. De openingen

Hoe groeien we naar een strafrechtspleging waarin de behoeften beter worden vervuld?

In de strafrechtspleging leven grote ambities. Politici, rechters, politiemensen, hulpverleners, therapeuten en advocaten willen meer betekenen. Zij horen de behoeften van slachtoffers. Zij voelen de zorgen van betrokken burgers dat er niet genoeg aan criminaliteit wordt gedaan. Zij werken met verdachten die hulp en begrenzing nodig hebben.

Binnen de grenzen van het systeem werken de professionals keihard. Er zijn genoeg rechters die fantastisch luisteren. Individuele officieren betekenen veel voor slachtoffers. In detentie vinden succesvolle interventies plaats. Nieuwe vormen van advocatuur ontstaan, waarbij het

welzijn van verdachte en slachtoffer veel meer is dan vrijspraak of veroordeling. De criminaliteit is gedaald.

De motivatie om het anders te gaan doen is er. Maar de ruimte daarvoor is te beperkt. Veel te beperkt.

Hierna beschrijven we de belangrijkste openingen: eerst wat er nu gebeurt en dan hoe de strafrechtspleging zou kunnen veranderen als daar werkelijk de ruimte voor komt, met benutting van alles wat de maatschappij heeft te bieden.

■ **Van delict naar problemen en behoeften** | In het jaarlijkse overzicht van het WODC, *Criminaliteit en Rechtshandhaving*, en de Excel-sheets die daarbij horen, staan koeltjes de aantallen delicten opgesomd. Gewelddelicten, vermogensdelicten en vandalisme-delicten zijn de hoofdcategorieën. Drugsdelicten, verkeersdelicten en overige delicten, zoals wapenbezit en milieudelicten, komen daarnaast.

Wat zouden we zien als we werkelijk onder deze categorieën zouden kijken? Wat gebeurt er, waar, door wie en in welke relaties? Laten we inzoomen op moord en doodslag, de meest schokkende misdrijven. De CBS cijfers geven een indicatie. Van de 110 dodingen in 2016 vonden er 60 thuis plaats, 11 in een winkel of bedrijf en 29 op de openbare weg. Wie zijn de daders en de slachtoffers en hoe staan ze tot elkaar?

Als vrouwen gedood worden, is dat met meer dan 80% waarschijnlijkheid door hun partner, hun ouder, een ander familielid of een kennis. Mannelijke slachtoffers vallen ook voornamelijk in die kring (55%) maar komen iets vaker terecht in een criminele afrekening of worden omgebracht door onbekenden.

Daders van moord/doodslag zijn:	Van de vrouwelijke slachtoffers:	Van de mannelijke slachtoffers:
Partner of ex-partner	52%	6%
Ouder	10%	9%
Ander familielid	10%	8%
Kennis of vriend(in)	12%	32%
Criminele circuit	2%	13%
Vreemde	9%	13%
Onbekende relatie tot slachtoffer	6%	18%

Ieder van die situaties vraagt om een heel andere aanpak qua preventie, qua herstel, qua communicatie, qua waarheidsvinding, qua genoegdoening en qua manier om de geschokte rechtsorde te herstellen.

Ook voor niet-dodelijke vormen van geweld is het meest waarschijnlijk dat de daders dicht in de buurt moeten worden gezocht. De omvang van huiselijk geweld blijft moeilijk in te schatten. Ernstig geweld (in elkaar geslagen, tegen muur gegooid, gebrand, bedreigd met mes of ander wapen) richting partner en kinderen komt jaarlijks naar schatting in 1 op de 20 gezinnen voor (Ten Boom c.s. 2016, op basis van Amerikaans onderzoek).

Slachtoffers van seksuele misdrijven worden 8.000 keer per jaar geregistreerd. Maar de #metoo beweging doet vermoeden dat het werkelijke aantal ongewenste seksuele contacten in de eigen omgeving vele malen groter is.

Wat de kenmerken van situaties met misdrijven zijn, hoe die beleefd worden, wat de impact is en hoe vaak die voorkomen, is lang niet altijd uit de statistieken af te leiden. De gegevens die het WODC verantwoordt, zijn beperkt tot de productiecijfers. In verspreid onderzoek is wel veel meer te vinden, maar dat vraagt een investering om de data te verzamelen en op elkaar te laten aansluiten.

Waarschijnlijk zijn dit de meest voorkomende situaties waarin criminaliteit om een reactie vraagt.

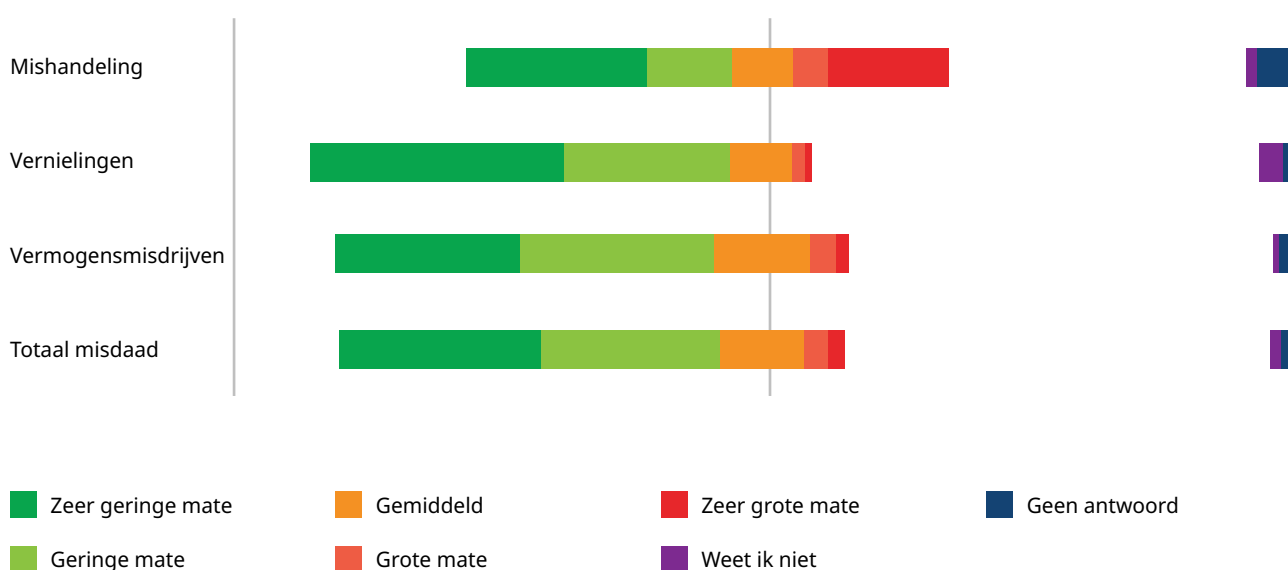
Frequente (per jaar) en urgente situaties

Huiselijk geweld	<p>Circa 40 doden per jaar.</p> <p>Verder onduidelijk.</p> <p>118.000 kinderen slachtoffer van kindermishandeling wordt vaak genoemd, maar afhankelijk van definitie (Van Beek c.s., 1 op de 4, 2-17)</p>
Geweld overig familie, vrienden en bekenden	Circa 30 doden per jaar. Verder onduidelijk.
Aanranding en verkrachting (door vreemden)	Enkele doden. Verder onduidelijk. 13.000 slachtoffers volgens slachtoffer enquêtes, 4.000 meldingen politie
Geweld bij uitgaan en in openbare ruimte	Circa 10 doden. Verder onduidelijk.
Geweld door mensen TBS/psychische problemen	Enkele doden. Verder onduidelijk.
Criminele afrekeningen	Circa 15 doden (CBS). Verder onduidelijk.
Terreurdaden	1,2 aanslag, 0,5 doden (Wikipedia Terrorisme in Nederland; 1950-2009)
Noodlottige ongevallen in verkeer en elders	<p>Onduidelijk.</p> <p>177 verkeersdoden per jaar door aanrijding met auto (SWOV)</p>
Overvallen in huis	500 (Rovers en Mesu, 2015)
Straatroof	4000 geregistreerd
Mensenhandel- en uitbuiting	952 slachtoffers in 2016 (Nationaal rapporteur 2017)
Fraudes, omkoping en corruptie	45.000 geregistreerd (inclusief internet)
Bedreiging en stalking	30.000 geregistreerd
Diefstal uit woning of schuur/garage	55.000/18.000
Diefstal vervoermiddel	Fiets 100.000; Bromfiets/scooter/motorfiets 15.000; Auto 10.000 (geregistreerd)
Diefstal in winkels	40.000 (geregistreerd)
Vernieling en brandstichting/ontploffing	Vernieling 95.000; 5.000 brandstichting/ontploffing (geregistreerd)
Milieu en economische delicten van bedrijven	2.100 geregistreeerde verdachten overige misdrijven
Drugshandel	13.000 geregistreerd

Het zijn zeer uiteenlopende situaties, die ieder om een andere aanpak vragen. Hoe zou het zijn als we voor ieder van die situaties meer precies zouden weten:

- Hoe vaak ze voorkomen?
- Wat de gevolgen van de situatie voor ieder van de betrokken personen zijn, en hoe dat varieert?
- In welke mate het probleem mensen het leven van negatief heeft beïnvloed? (Zie bijvoorbeeld onderstaande statistiek van antwoorden op deze vraag gesteld in een bevolkingsonderzoek door Hiil in 2014).

IN WELKE MATE HEEFT HET PROBLEEM UW LEVEN NEGATIEF BEÏNVLOED?

In een serie onderzoeken verricht aan de Universiteit van Twente komen onder meer de volgende behoeften van daders na een misdrijf aan de orde (zie ook Shnabel c.s., 2008 en 2009):

- Ontkenning van de pijnlijke consequenties van hun handelen, van hun verantwoordelijkheid daarvoor;
- Ontlopen van sancties, controle over eigen leven behouden;
- Sociale acceptatie, onder meer door de eigen familie;
- Eigen schaamte verzachten;
- Excuus aanbieden, iets voor het slachtoffer willen doen;
- Uitleg willen geven, een andere kant van zichzelf laten zien;
- Een nieuwe start maken, het verlagen van schuldgevoel en het zelfbeeld herstellen;
- Niet buiten worden gesloten door de samenleving.

Specifiek in procedures spelen volgens onderzoek de volgende behoeften aan rechtvaardigheid:

- Gehoord en begrepen worden; deelname/participatie aan het proces; neutraliteit (procedurele rechtvaardigheid);
- Respect, beleefde en gelijkwaardige behandeling (interpersoonlijke rechtvaardigheid);

- Weten hoe de procedure zal verlopen, wat wordt verwacht, wat kan worden verwacht (informatieve rechtvaardigheid);
- Een resultaat naar ieders (positieve of negatieve) bijdrage; naar ieders behoeften (distributieve rechtvaardigheid; ieder krijgt wat die verdient);
- Een resultaat dat herstelt (restorative justice)
- Een resultaat dat werkt (lost problemen op, sluit aan bij behoeften, is uitvoerbaar, komt op tijd);
- Een transparant resultaat (gebaseerd op algemene normen, gelijk aan wat anderen in soortgelijke situaties kregen, vergelijkbaar);
- Lage kosten van verkrijgen van het resultaat (in geld, in tijd/inspanning, met zo min mogelijk stress of negatieve emoties);

Hoe zou het strafrecht zich verder ontwikkelen als de jurist die menselijke behoeften tot uitgangspunt zou leren nemen?

Als wetgevingsjuristen, beleidsmakers in juridische organisaties, advocaten, rechters en officieren van justitie dit tot een gemeenschappelijke taal weten te maken?

■ Van gesloten aangifte naar open intake |

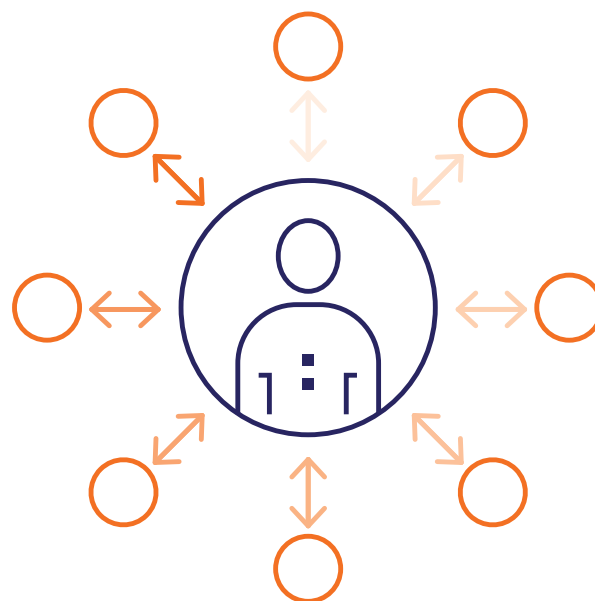
In het huidige systeem is de politie de voornaamste plek voor een intake. De bereidheid om delicten te melden bij de politie lijkt af te nemen (38% in 2012 en 34% in 2016); de aangiftebereidheid ook (29% in 2012 en 25% in 2016, maar dit zou het gevolg kunnen zijn van veranderende meet-methodieken). Het weinige onderzoek dat er is, vraagt vooral naar de aangiftebereidheid, niet naar de wensen, behoeften en zorgen van degene die aangifte doet.

In een verkennend onderzoek gepubliceerd in 2017 gebeurt dit wel (Politieacademie, [Betekenisvol handelen](#), 2017). Wat is het beeld als men open naar de intenties en behoeften van de aangever vraagt? Bij tien willekeurig gekozen aangiften blijkt het steeds te gaan om geweld in de intieme relatiekring, tussen burens of diefstal door veelplegende, kwetsbare mensen. De "aangevers" vroegen vooral om hulp en begrenzing: voor zichzelf, of voor daders die overduidelijk in grote moeilijkheden zitten. De meeste aandacht van de politie gaat naar bewijsbaarheid en strafbaarheid. De melders blijven zitten met hun probleem, moeten grote moeite doen om bijvoorbeeld hun in beslag genomen goederen terug te krijgen.

Hoe zou een intake gebeuren als die vrijelijk en innovatief ontwikkeld zou kunnen worden, los van de bestaande wettelijke regeling en expertises? Het verkennende onderzoek geeft een indicatie.

De melder zou dan waarschijnlijk een intake krijgen, waarin behoeften nauwkeurig worden uitgevraagd en in de loop van de tijd worden aangevuld: want behoeften zijn verschillend en veranderen. Wie meldt of wordt verhoord, voelt zich dan mogelijk niet alleen maar informant over wat er is gebeurd. Haar of zijn specifieke zorgen en behoeften komen aan de orde. Eigen zorgen en behoeften, maar ook die over anderen, zoals een buurman die doordraait, met gevaar voor zichzelf en voor anderen. De eerste contacten met het systeem zijn zo belangrijk. Hier kan mogelijk al een begin van erkenning van behoeften plaatsvinden.

Ook voor de persoon die "verdacht" wordt, kunnen intake-methoden tot ontwikkeling

komen. Naast een verhoor, vraagt de politie dan ook naar hoe het met de verdachte gaat, en wat hij of zij nodig heeft. Naast voorlichting over de rechten van de verdachte, zou de advocaat aan zo'n intake kunnen bijdragen. En er zo meer en beter kunnen zijn voor zijn cliënt als mens.

Dat zou dan op den duur kunnen gaan gebeuren volgens wetenschappelijk getoetste en steeds beter te ontwikkelen intake en diagnose-methodieken. Voor zedenzaken, voor berovingen en voor winkeldiefstallen zouden specifieke intake-methoden kunnen gaan gelden. Die zijn er al bij sommige organisaties, en bij sommige professionals, maar er zou veel sneller van elkaar en met elkaar kunnen worden geleerd hoe dit te doen.

Wellicht zou zo ook kunnen worden voorkomen dat iedere dader of slachtoffer steeds weer opnieuw zijn verhaal moet doen. En dat iedere professional die met de mensen te maken krijgt, steeds weer een net iets ander verhaal te horen krijgt, gefilterd door toevallige eigen kennis en ervaringen. Met alle verwarring en miscommunicatie die dat in het vervolg weer veroorzaakt.

Waarschijnlijk zouden er geen opgelegde intake-methoden ontstaan. Want daar zou de professional zich tegen verzetten. Maar er zou wel steun zijn voor professionals die die dit in allerlei rollen moeten doen: als agent, als officier, als slachtofferadvocaat, bij slachtofferhulp of als rechter.

■ **Van afdoening naar behandeling** | In het zogenaamde ZSM-systeem heeft het Openbaar Ministerie de regie genomen. Twee-derde van de zaken die bij het OM binnenkomen, worden nu zo behandeld. In diensten van 's morgens 8 tot 10 uur in de avond zit er een interdisciplinair team klaar om te bepalen wat er moet gebeuren met aangehouden verdachten.

Politie, slachtofferhulp, reclassering en officier van justitie zitten om de tafel. Ze leggen hun gegevens naast elkaar. Ze bevragen elkaar en zoeken in hun organisaties naar meer relevante informatie. Dan bepalen ze, onder regie van de officier, of de verdachte vast blijft zitten, of er een transactie komt of dat de verdachte voor de rechter zal moeten komen. Met verdachten wordt even gesproken om een beter beeld te krijgen. Dan valt de beslissing, waarbij de strafvorderingsrichtlijnen van het OM in beginsel maatgevend zijn. De verdachte betaalt, blijft zitten en/of krijgt een dagvaarding. Dat is de "afdoening".

Wat zou er gebeuren als deze interdisciplinaire werkwijze verder ontwikkeld zou worden? Als dit niet een "vervolginstafel" zou zijn, maar de beginnetjes van een waarheidstafel, herstelstafel en verantwoordingstafel?

Een gesprek over een gezamenlijke diagnose richting de beste aanpak waarbij ook de advocaat, de rechter en de omgeving zouden invoegen?

Nu krijgt de verdachte al of niet een dagvaarding mee. Dat is nog steeds een erg moeilijk te begrijpen stuk. De start van de juridische-procedure. Die in het teken staat van een beschuldiging van een strafbaar feit.

Daar mag de verdachte op zwijgen of zich er - vertegenwoordigd door een advocaat - tegen verdedigen. De rechter leidt het onderzoek ter terechtzitting, sprekend vanuit het dossier, en zijn eigen koers volgend. Experts, getuigen en slachtoffers wachten op hun beurt en dragen daaraan bij, in strikt geregelde formats. Daarbij gaat veel mis: in een dag bij de politierechter gaat het vaak over mensen of stukken die er niet zijn.

Voor het publiek op de tribune of thuis is het moeilijk te volgen. Telegraaf journaliste Saskia Belleman heeft er bijvoorbeeld een dagtaak aan om via twitter belangstellenden uit te leggen hoe het eraan toe gaat in spraakmakende zaken, de zaken die de meeste aandacht krijgen van de professionals. Haar tijdlijn zit vol met momenten van verbazing over de gang van zaken en met onbeantwoorde vragen.

Hoe zou een open onderzoek er uitzien? Vrijwel alle innovaties in de strafrechtspleging wijzen in de richting van een meer open dialoog, gericht op afstemming en afspraken, niet op een vonnis dat van bovenaf wordt opgelegd. In de simpelste vorm is dat plea-bargaining, gericht op overeenstemming over de straf. Maar het palet is veel rijker. Problemsolving procedures in de VS. Waarheidscommissies. Mediation in het strafrecht. Hot tubbing van experts in Australië. De praktijken van onderzoeksjournalistiek, van parlementaire onderzoekscommissies en van de Onderzoeksraad voor de Veiligheid.

Het is meestal een dialoog in fasen, waarin er ook tijd is voor reflectie en verder testen van hypotheses.

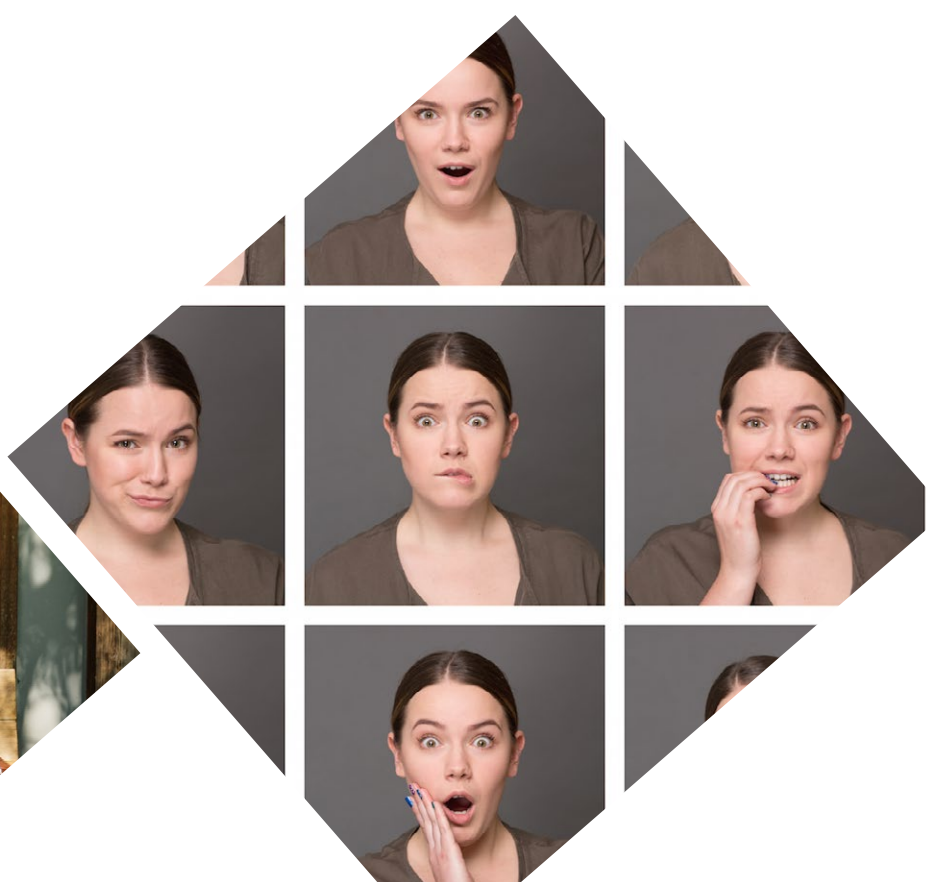
Een dialoog die niet alleen is gericht op waarheid, maar ook op visies, emoties en beleving. Niet alleen op wat er is gebeurd, om daar dan snel een sanctie aan toe te voegen, maar vooral op wat er in de toekomst zal moeten gebeuren.

Hoe zou een strafzitting eruit gaan zien als deze ontwikkeling vrij baan zou krijgen? Als alle expertise er op gericht zou worden een optimale vorm van dialoog te ontwikkelen?

Voor iedere veelvoorkomende soort criminaliteit? Als we vijf jaar verder zijn, open naar alles wat kan werken? Waar zouden we dan staan?

Er zijn genoeg aanknopingspunten om op door te gaan. In de afgelopen jaren is veel verbeterd in de vaardigheden van rechters, advocaten en andere spelers in de justitieketen. Tegelijk is de gang van zaken nog erg afhankelijk van de individuele aanpak, de tijd die er is voor een echt gesprek en de medewerking van andere spelers in het proces. Emoties als boosheid, verontwaardiging, verdriet, angst voor de toekomst, beklemming en ontkenning worden nog vooral gekanaliseerd. Ze mogen er even zijn. Zeker als het spannend wordt, vallen de juristen in de rechtszaal terug op de formele communicatieregels. Rationaliteit wordt verlangd, ook als mensen compleet overmand zijn.

Wat zou er gebeuren als de juristen echt contact zouden maken met die emoties? Ze zouden herkennen, erkennen en benoemen, zodat die emoties er werkelijk mogen zijn? Als juristen mensen altijd zouden vragen of ze meer over hun emoties willen vertellen? Over wat ze nodig hebben om die boosheid, verdriet of angst te verminderen?

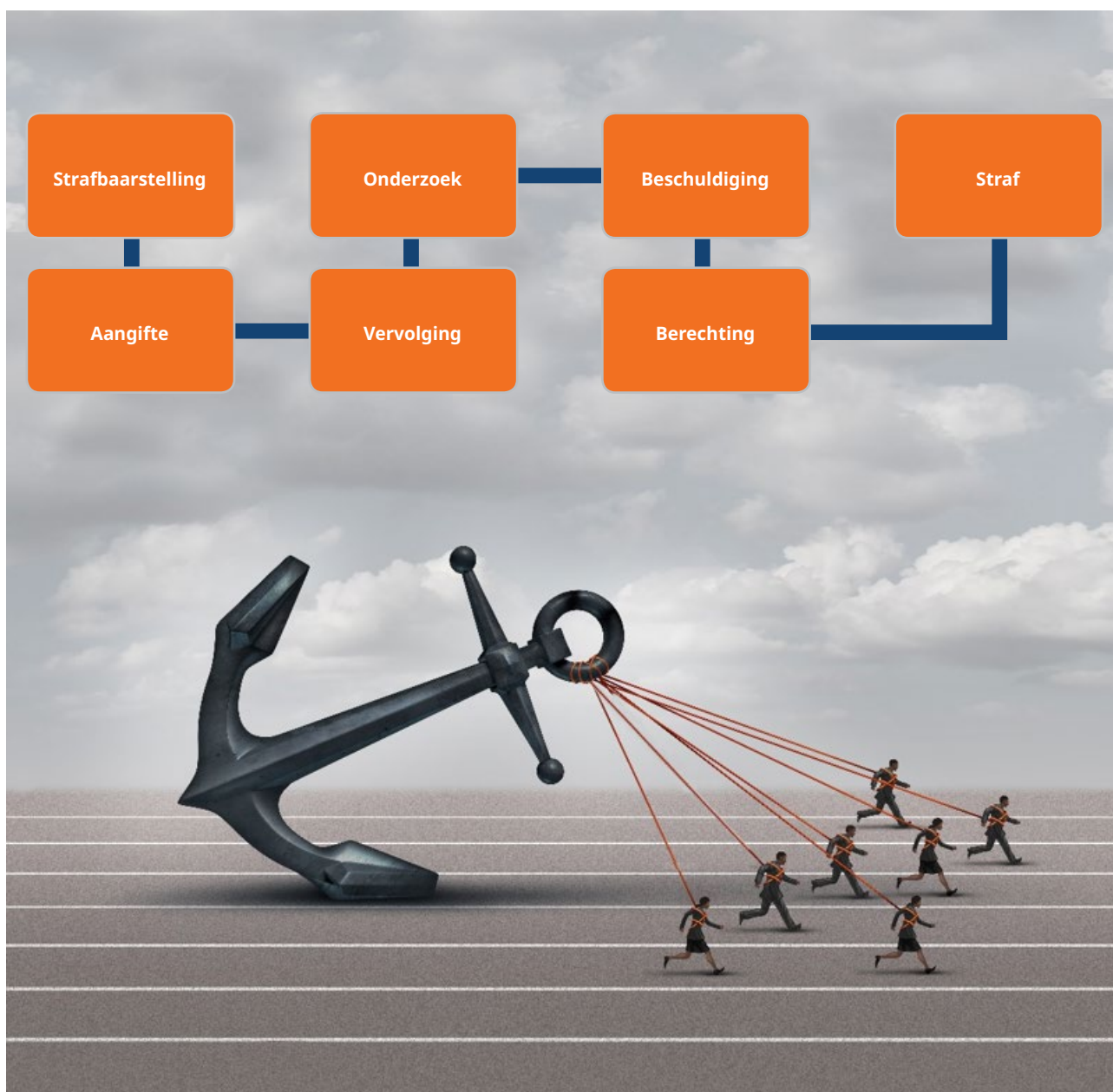

■ Van doordrukken naar innovatieve routes |

Er wordt – met name achter de schermen – gewerkt aan meer zinvolle interventies. Politie en Openbaar Ministerie doen projecten in die richting. Het gebeurt vooral door individuele professionals die veel oog hebben voor de zorgen van verdachten, slachtoffers en betrokken burgers. Binnen het systeem zoeken ze naar wegen om het goede te doen.

Maar politici, politie, officieren van justitie, advocaten, reclassering en gevangenis

lopen dagelijks aan tegen de grenzen van een systeem van strafvordering dat in 1921 in de wet is uitgeschreven. Ze zien de keten zo: Strafbaarstelling. Aangifte. Onderzoek. Vervolging. Beschuldiging. Berechting. Straf. Daartussen zitten dus de knoppen waaraan wordt gedraaid. Dat is de hoofdroute waarop ieders bijdrage is gericht. Dat is het systeem dat juristen erin stampen op de universiteit. Dat is waarop ze worden gefinancierd.

De pogingen tot verbetering in de top van de hiërarchie zijn er vooral op gericht om het huidige systeem efficiënter te laten werken. Openbaar Ministerie en Rechtspraak zetten “verkeerstorens” op om hun productie beter af te stemmen. Doorlooptijden worden gemanaged. Strafbepalingen worden aangepast. Hoogleraren schrijven stukken om de jurisprudentie van de Hoge Raad bij te sturen. Advocaten en rechters worden nog weer beter getraind in die rechtspraak, zodat ze geen detail missen in het gebouw dat juristen hebben opgetrokken.

De procedure van het strafrecht wordt nu herzien door aanvullingen op het wetboek uit 1921. In een groots project, waar geen van de betrokkenen echt blij mee lijkt te zijn, wordt de bestaande wetstekst verbeterd. De bekende rollen van het strafproces worden nog duidelijker geformuleerd en daarmee ook vastgezet. Net als de stoelen in de Haagse rechtbank werden vastgeschroefd.

Laten we nog een keer de proef op de som nemen. Hoe werkt het systeem? Als dat systeem en die rollen optimaal zouden worden vervuld, zou dan alle kritiek verdwijnen?

Of kunnen we de routes beter echt en systematisch gaan vernieuwen?

De samenleving bergt veel kennis over hoe te innoveren. Het prototype in paragraaf 2 voor een nieuwe procedure voor schulddelicten in het verkeer en bij ongevallen werd ontworpen volgens de designmethode van de D-School van Stanford University. Voor het gericht ontwikkelen van nieuwe routes liggen de methoden klaar van de IT-industrie. Aan de hand van user-stories (wat zijn de behoeften van iedere gebruiker in iedere fase van het proces en wat is er nodig om die te vervullen) kunnen in scrum-processen steeds betere versies worden ontwikkeld. Voor testen bestaan routines en ervaringen die ook in de juridische omgeving kunnen worden toegepast.

Nieuwe werkwijzen komen niet uit de lucht vallen. Producten volgen elkaar op in steeds betere versies. Hier is een wereld te verkennen en te winnen.

Dat geldt ook voor de meest precare diensten. De medische sector en de hulpverlening hebben veel ervaring hoe de resultaten van universitair onderzoek, klinische trials en best practices met elkaar te verbinden. Behandelrichtlijnen zijn een van de belangrijkste middelen van kennisoverdracht en kwaliteitsborging geworden. De kennis vanuit de gehele wereld wordt daarin benut. Vergelijk dat eens met het vernieuwingsproces via de Hoge Raad, de kamermotie en de nieuwe wetsbepaling.

Is het wel verantwoord dat we zo tot zulke ingrijpende interventies in mensenlevens komen?

Hoe zou de route voor een verkrachting of voor een familiedrama eruit gaan zien als die met deze nieuwste methodes zou zijn ontwikkeld? Als alle relevante kennis in de wereld daarin een plek zou krijgen? Onder leiding van een Hoge Raad die zich daarop heeft ingesteld of een nieuwe inspectie voor de rechtszorg?

■ **Van strengere straffen naar publieke betrokkenheid** | Wat als we het publiek open zouden bevragen?

De onderzoeken waarin mensen gevraagd wordt wat ze van de strafmaat vinden, laten altijd weer zien dat ze zwaardere en langere straffen voorstaan. Als ze meer informatie krijgen over de situatie en de achtergronden van de betrokken personen, komen hun strafvoorkeuren meer in lijn met die van professionele rechters en juristen.

Wat gebeurt er als mensen opener vragen krijgen? Zodra mensen meer keuzemogelijkheden krijgen, komt er een ander beeld naar voren. Zo mochten mensen in een Amerikaans experiment \$1000 besteden aan het bestrijden van criminaliteit. Ze konden kiezen voor meer gevangenis, meer verslavingsbehandelingen, meer politie op straat of meer preventieprogramma's om jongeren uit problemen te houden. De 1200 respondenten wilden het meeste uitgeven aan preventie (\$366 gemiddeld), meer behandeling (\$221) en politie (\$210). Aan meer gevangenis wilden de proefpersonen gemiddeld slechts \$84 besteden.

Mensen beseffen best dat straf weinig zin heeft. Maar als de enige knop die ze krijgen om met misdaad om te gaan de strafmaat is, dan ligt misschien wel voor de hand dat ze willen dat er "meer" gebeurt.

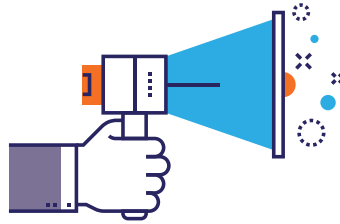
Als we open naar de burger zouden luisteren, dan zou het mentale model dat de burger

hogere straffen wil misschien als sneeuw voor de zon verdwijnen. En zouden juristen "hun systeem" misschien niet continu hoeven te verdedigen. In ieder geval zou er ruimte ontstaan voor complexere publieke denkwijzen dan hard of zacht op criminaliteit. Zienwijzen die naast elkaar zouden kunnen bestaan en elkaar zouden kunnen aanvullen. Het onderzoek naar hoe "punitief" mensen denken, en hoe dat samenhangt met emoties als angst en boosheid, laat zien dat er veel meer om gaat in mensen dan een simpele voorkeur voor meer of minder straf (Armborst, [How fear of crime affects punitive attitudes](#)).

Het Canadese Ministerie van Justitie toont een mooi voorbeeld van een [publieke dialoog](#) over de toekomst van het strafrecht-systeem. De burger krijgt informatie, realistische casussen, open vragen en wordt gevraagd om echt mee te denken. Ieder van de strafdoelen komt aan de orde.

In het Nederlandse Regeerakkoord staat dat er ruimte moet komen voor herstelrecht. Dat lijkt een opening te bieden.

Hoe zou de publieke dialoog over strafrecht zich ontwikkelen als in Nederland de ruimte zou ontstaan om echt, open naar mensen te luisteren? Met televisieprogramma's en opinieonderzoeken die daarbij aansluiten? Met opinieleiders die echt gesprek organiseren? Als de gebruikers van het strafrecht zouden mogen meedenken, mee-ontwikkelen en mee zouden evalueren?

Burgers zouden ook op andere manieren bij het strafrecht kunnen worden betrokken. Nederland is een van de weinige landen ter wereld waar de rechtspraak geheel in handen is van professionele rechters, die allemaal jurist zijn. Nederland kent geen magistrates, zoals in veel Angelsaksische landen, geen vrederechters, geen juries, geen commissies van wijze mensen in dorpen, geen paralegals, geen facilitadores judiciales, geen geschiloplossingsautoriteiten op ministeries, geen Gütstellen en geen problemsolving courts die mensen uit de omgeving bij de rechtspraak betrekken. In Nederlandse rechtbanken zitten nooit psychologen of andere experts. Er vindt nauwelijks mediation plaats. Geschillencommissies, klachtencommissies en bezwaarschriftencommissies worden geleid en bevolkt door rechters en andere juristen. Politie, reclassering, psychiatrie, slachtofferhulp en jeugdzorg zijn schakels in het proces, waarvan de regie vrijwel exclusief in handen is van juristen.

Daarmee rust op juristen ook de gehele verantwoordelijkheid om de reactie op criminaliteit goed te organiseren. Met voldoende juristen-capaciteit om voor alle zaken en alle mensen een goede behandeling te garanderen.

Dat lukt niet. Omdat de routes en de resultaten daarvan te beperkt zijn. Dat is een van de redenen dat samenwerkingsverbanden ontstaan als ZSM en Veiligheidshuizen. In de 34 Veiligheidshuizen coördineren een aantal ketenpartners hun activiteiten. Het gaat om Gemeenten / VNG, Openbaar Ministerie, Politie, Raad voor de Kinderbescherming, Reclassering Nederland, Stichting Verslavingsreclassering en Leger des Heils, Jeugdzorg, GGZ, Dienst Justitiële Inrichtingen en Gehandicaptenzorg. Rechtspraak, Slachtofferhulp en advocatuur zijn opvallende afwezigen. Voor de mensen zelf is het Veiligheidshuis ook geen ingang, al kunnen ze soms wel meldingen doen.

Uit een [Toekomstverkenning](#) uit 2016 blijkt wat de mogelijkheden en beperkingen van deze samenwerking zijn. Er vindt casusoverleg plaats over de moeilijkste mensen. Naar schatting ongeveer de helft van deze doelgroep bereikt de overlegtafels. Iedere samenwerkingspartner blijft echter gebonden aan de eigen producten en financieringen. Uitwisseling van informatie blijkt moeilijk in verband met privacy-regels. In de toekomstverkenning worden vooral de justitie-partners uitgenodigd om hun werkwijze te herzien en te komen tot meer betekenisvolle interventies.

Wat zou er gebeuren als in deze omgeving inderdaad nieuwe producten zouden mogen ontstaan? Als het Veiligheidshuis zou mogen door ontwikkelen? Open zou gaan voor alle expertise die aan de herstel-tafel nuttig zou kunnen zijn?

- **Van straf naar verantwoording op alle doelen** | Een strafvonnis heeft een belangrijke functie. Het biedt *closure*. De uitspraak is bedoeld om een einde aan het strafproces te maken.

De afgelopen jaren is veel geïnvesteerd in het verbeteren van de motivering van de bewijsvoering en de strafmaat. Er kwam een Promis systeem dat de rechter in een format laat motiveren. Er kwamen oriëntatiepunten voor straftoemeting en [afspraken tussen strafrechters](#) voor schadeloosstellingen en andere uitkomsten van het strafproces.

De uitkomst van het strafproces blijft primair een vrijspraak of een schuldigverklaring met daaraan verbonden een straf. Voor juristen ligt er veel focus op de kwalificatie als een bepaald delict. Vaak gaat het daarbij om gradaties van betrokkenheid en verantwoordelijkheid.

Maar voor de burger is er vooral een aantal weken taakstraf, een boete of jaren gevangenisstraf. Het strafproces leidt tot een getal. **In dat ene getal wordt de reactie van de samenleving op het gebeurde samengevat.**

Dat is wat de rechter, namens die samenleving, aan het misdrijf en de gevolgen daarvan doet. Er gebeurt veel meer, in de rechtszaal, om het strafproces heen, en later tijdens detentie. Maar dat is niet wat het publiek en de direct betrokkenen te zien krijgen. Dat is niet waarvan verslag wordt gedaan. Dat is ook niet wat er systematisch gebeurt.

Gedetineerden krijgen tegenwoordig soms een aanbod van cursussen die erop zijn gericht om tot herstel te komen. Dit gebeurt op kleine schaal. De effectiviteit kan worden verbeterd.

WODC onderzoek

Wat zou er gebeuren als de verantwoording aan het einde van het strafproces meer open en meer compleet zou zijn?

De verantwoording zou gericht kunnen worden op het effectief bereiken van alle doelen.

Hoe ver zijn we gezamenlijk gekomen met preventie, normbevestiging, waarheidsvinding, voorkomen van herhaling, genoegdoening, resocialisatie en alle wenselijke vormen van herstel?

Wat zal er nog gedaan worden om ieder van die doelen te bereiken?

Welk effect zou dit hebben op alle mensen in de situatie en op de professionals in de keten?

- **Van organisatie-hiërarchie naar adaptieve samenwerking** | De strafrechtspleging is georganiseerd door het Ministerie van Justitie en Veiligheid. Vanuit dat departement worden alle systemen gedraaid. Politie, rechtspraak, OM, advocatuur, reclassering, WODC, NFI, gevangeniswezen, het zijn allemaal uitvoeringsorganisaties (officieel: 'taak'-organisaties) van het ministerie van JenV. Ze zijn in naam onafhankelijk, en met onafhankelijke professionals die onafhankelijk oordelen. Maar allemaal afhankelijk van financiering door JenV, van producten die daar zijn ontworpen en ingekaderd door regels die op JenV worden gemaakt.

Een centralistisch systeem is nauwelijks denkbaar. De uitvoeringsorganisaties zelf zijn ook hiërarchisch opgebouwd. Ze strijden onderling om de JenV middelen. Partnerships en horizontale samenwerking ontstaan wel in de uitvoering. Maar niet op het niveau van een gemeenschappelijke visie of verantwoordelijkheid voor het geheel. Ieder doet zijn eigen ding in het systeem. Voor publiek-private samenwerking met partijen buiten het systeem is geen tijd en er bestaat geen format.

Het systeem is ingericht op complete ministeriële verantwoordelijkheid. Een minister moet alles weten en ieder stuk moet door de hiërarchie langs zijn bureau. Op weg naar boven blijft er bijna niets over. Een ambtenaar beantwoordt in principe geen mail of brief die het systeem binnenkomt. Een welwillend gesprekje is de maximale interactie.

Hoe zou de wijze van leidinggeven eruit zien als de deuren van het departement open zouden gaan? De adviezen zouden waarschijnlijk zijn dat de strafrechtspleging staat voor een grote uitdaging en dat de manier van leidinggeven daarbij moet gaan passen.

Technische Uitdaging	Adaptieve Uitdaging
Makkelijk om aan te wijzen	Moeilijk om aan te wijzen (makkelijk om te ontkennen)
Snelle en makkelijke oplossingen	Veranderingen in waarden, waar men in gelooft en werkwijzen, die zijn nodig
Kleine wijzigingen binnen bekende grenzen zijn nodig	Veel veranderingen zijn nodig, over vele, soms nog onbekende grenzen.
Kan worden opgelost door expert of met autoriteit	Moeten worden opgelost door de mensen die het probleem hebben
Oplossingen kunnen snel worden geïmplementeerd	Geen snelle fixes, continu experimenteren is nodig

In de literatuur over dit soort verandering maakt men onderscheid tussen adaptive change en *technical change*. Bij *technical change* is het de expert die de verandering bedenkt en het leiderschap dat deze vervolgens implementeert. Bij *adaptive change* is de collectieve intelligentie van een hele organisatie of heel systeem vereist.

Een adaptive change vraagt ook om een ander manier van leidinggeven (zie Heifetz en Laurie, *The Work of Leadership*).

Verantwoordelijkheden	Situatie	
	Technische uitdaging	Adaptieve uitdaging
Richting geven	Leider definieert problemen en oplossingen	Leider benoemt de adaptieve uitdagingen, ontwikkelt sleutelvragen, issues en oplossingsrichtingen
Beschermen	Leider beschermt de organisatie tegen externe uitdagingen	Leider laat de organisatie de externe druk ervaren binnen een bandbreedte die de organisatie aan kan
Oriëntatie	Leider verduidelijkt rollen en verantwoordelijkheden	Leider disoriënteert de huidige rollen en weerstaat de druk om mensen te snel in nieuwe rollen te laten komen
Beheersen van conflict	Leider herstelt de orde	Leider benoemt conflict of laat het ontstaan
Ontwikkelen normen	Leider handhaaft normen	Leider daagt de niet productieve normen uit of staat toe dat zij ter discussie worden gesteld

Hoe spoort deze manier van leidinggeven met hoe juristen zijn opgeleid? En hoe werkt dit in de juridische sector, waar organisaties enerzijds met elkaar moeten samenwerken maar ook elkaars *checks and balances* zijn? Welke coalities zijn mogelijk?

Om tot een adaptive change te komen, zijn er een aantal methoden ontwikkeld die kunnen helpen. Als het probleem nog te makkelijk wordt ontkend, kan een scenario-analyse nuttig zijn: Hoe gaat de wereld om ons heen zich mogelijk ontwikkelen: Wat als we niets doen? Wat is het effect? Is dat erg?

Om de sleutelvragen op het spoor te komen, kan het helpen om zicht te krijgen op de mentale modellen, de impliciete normen die wellicht de mogelijkheden beperken. Voorbeelden van impliciete normen in de rechtspleging zijn: 'de rechter als ultimum remedium', 'recht is gratis', 'rechtseenheid', 'de wetgever', 'mensen willen hogere straffen'. Welke alternatieve denkmodellen kunnen helpen?

Een visie, met duidelijke doelstellingen, kan ook helpen. De Sustainable Development Goals (en daarvoor de millenniumdoelen) zijn voorbeelden. Ze dienen als inspiratie en doelen voor honderden NGOs en overheidsorganisaties. Het gemeenschappelijke doel van "0 doden in het verkeer" heeft een enorme verbetering van de verkeersveiligheid tot gevolg gehad.

Andere mogelijke uitkomsten van een adaptive change proces zijn nieuwe beelden of verhalen, die inspirerend kunnen werken. “Betekenisvolle interventies” is een nieuwe term die ontwikkeld is in het kader van de ZSM-aanpak bij het OM. De “vrederechter” roept andere emoties en beelden op dan de kantonrechter of het parket. Kunnen nieuwe waarden worden geformuleerd, die leiden tot een andere cultuur?

Maar ook de harde kant verdient aandacht. Is er voldoende extern en onafhankelijk toezicht op hoe de rechtspleging werkt? Hoe kan voorkomen worden dat toezicht alleen maar tot meer bureaucratie leidt? Hoe kan een kaderwetgeving voor innovatieve rechtspleging worden ontwikkeld, een wetgeving die experiment en innovatie toelaat, en opschaling mogelijk maakt?

Als in de wereld van de strafrechtspleging dat type leiderschap zou ontstaan?

Wat zou er dan gebeuren?

De modellen van samenwerking in de juridische sector zijn nog die van de individuele beroepsbeoefenaar. Advocaten die voor gewone mensen werken, zitten opgesloten in bedrijfsmodellen die geen schaalbare kwaliteit opleveren. Strafadvocaten moeten in een maatschap. Ze mogen niet bij een bedrijf in dienst treden. Niet-advocaten komen de rechtbank niet in om mensen te ondersteunen en zijn ook verder niet welkom als hulp in het zo intense strafproces.

Externe investeerders die mede-eigenaar worden, zijn niet toegelaten. Investering in online systemen of in de ontwikkeling van uitgekende behandelmethoden is dus niet mogelijk. Betaling gebeurt per uur, zodat prikkels tot efficiëntie ontbreken. In de maatschap mogen niet ook psychologen of criminologen zitten. De positionering van de advocaat is altijd die van het belang van een partij. Brugfuncties zijn de advocaat niet toegestaan als er sprake is van mogelijk tegengestelde belangen.

Hoe zou de sociale rechtshulp en rechtszorg er uitzien als die echt zou kunnen groeien? Met de modernste middelen en bedrijfsmodellen?

Productfinanciering, PXQ bij alle betrokkenen. Dat is de manier waarop de rechtspleging wordt gefinancierd.

Omdat alle betrokkenen met elkaar in de keten zitten, leidt dat ook tot onbeheersbaarheid van de kosten. Als strafrechtadvocaten, op basis van nieuwe jurisprudentie van de Hoge Raad en met de juridische creativiteit die in hun opleiding wordt beloond, alle juridische voorvragen en procedure-vragen opwerpen, dan betekent dat ook meer werk voor de officier en voor de rechter. De enorme opsporingsdossiers die de politie en het OM aanleveren, uit zorg om te voldoen aan alle procedurele eisen, levert die stafrechtadvocaten ook meer werk op.

Wat zou er gebeuren als er geïnvesteerd zou worden in een beter financieel systeem? Als er een alternatief voor de productfinanciering zou worden ontwikkeld, dat meer zou prikkelen tot het bereiken van kwalitatief goede uitkomsten? In samenhang met andere prikkels om het beste uit mensen boven te halen?

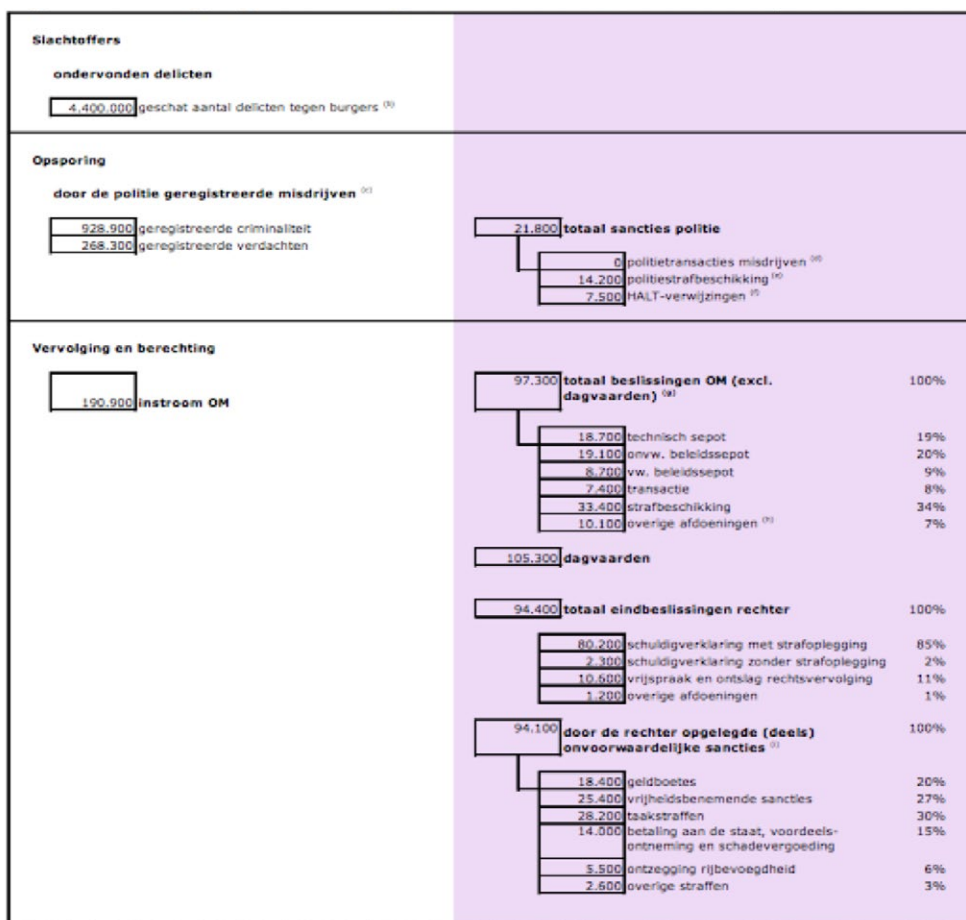
Wat zou het resultaat zijn als realistisch zou worden gekeken in welke gevallen welke mensen aan de kosten van de strafrechtspleging zouden kunnen bijdragen? Omdat hun doelen sporen met die van het onderzoek en de doelen van de strafzaak?

Zou dat leiden tot een betere besteding van de miljarden die in de strafrechtspleging om gaan? Tot inzet van geld op de meest urgente problemen van de meeste mensen?

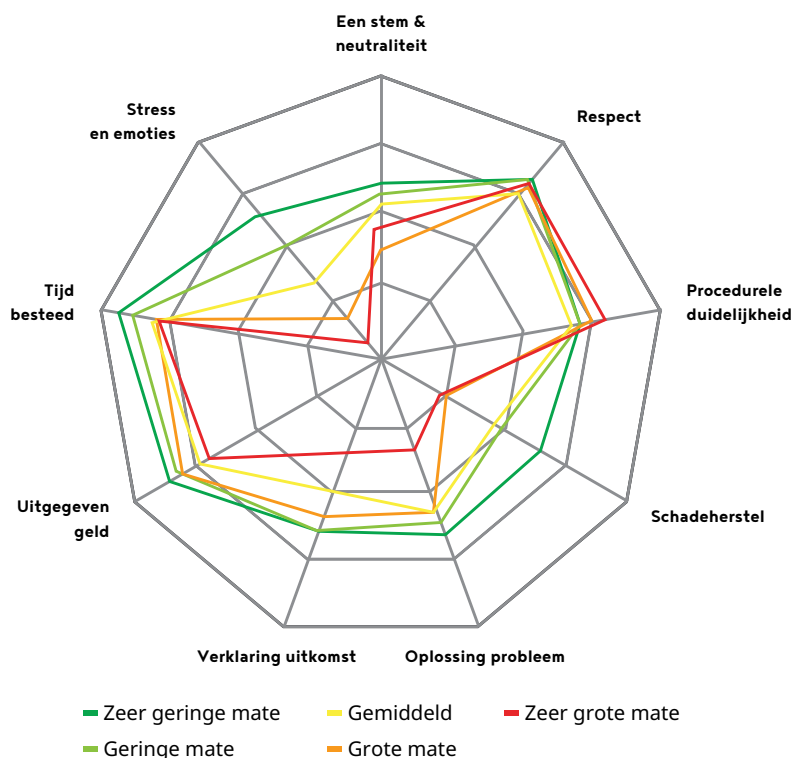
■ **Van aantallen producten naar monitoren van uitkomsten** | Het onderstaande schema uit Criminaliteit en Rechtshandhaving 2016 geeft de samenhang in de keten weer. In dit schema, en in de achterliggende cijfers, kunnen we vinden wat er gebeurt in termen van de producten die de rechtspleging levert. We lezen dat er van meer dan 4 miljoen ervaren delicten iets minder dan een miljoen meldingen van misdrijven plaatsvinden bij de politie en 270 duizend verdachten in beeld komen. Dat leidt uiteindelijk tot 160.000 interventies:

- 47.000 strafbeschikkingen (14.000 politie en 33.000 OM; met name voor verkeersdelicten, economische delicten, drugs- en vuurwapendelicten);
- 7.500 Halt verwijzingen;
- 8.000 voorwaardelijke sepot's;
- 7.000 transacties; (4.000 met als voorwaarde leer- of werktraject)
- 18.000 geldboetes;
- 28.000 taakstraffen;
- 25.000 vrijheidsbenemende sancties;
- 5.500 ontzeggingen rijbevoegdheid.
- 14.000 betalingen aan staat (ontneming) of slachtoffer (schadevergoeding).

Hoe zou deze jaarlijkse verantwoording er uit zien als we de allerbeste evaluatie en meetmethoden zouden mogen ontwikkelen en inzetten? Als big data ter beschikking zouden komen en onderzoekscapaciteit op de universiteiten en rond de justitie-instellingen verder ontwikkeld zouden worden?

Dan zouden we mogelijk een verantwoording krijgen die meer gericht is op de effectiviteit van het systeem in relatie tot de doelen: preventie, herstel en genoegdoening bij slachtoffers, normbevestiging, rechtvaardigheid, herstel van maatschappelijke verhoudingen en van terugkeer in de maatschappij van daders. Want we zouden echt willen weten wat de rechtspleging bijdraagt aan het welzijn van de Nederlandse burger.

Bovenstaande data komen uit een bevolkingsonderzoek dat Hiil in 2014 heeft verricht. Ruim 4.000 burgers werd gevraagd naar hun rechtsproblemen, hoe die werden opgelost en hun ervaren rechtvaardigheid. Dit is een standaardmethode die inmiddels in 12 landen op identieke wijze is toegepast met steun van organisatie als de Wereldbank, UNDP, Open Society en het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken. Een van de vragen was in welke mate het probleem uw leven negatief heeft beïnvloed.

De data laten zien dat zo'n probleem in de ogen van de betrokkene in 39% van de gevallen geheel was opgelost, in 15% gedeeltelijk, in 15% nog loopt en in 26% niet was opgelost.

Voor het belangrijkste probleem dat mensen in de afgelopen vier jaar hadden meegemaakt, werd ook gevraagd naar de instantie die voor hen het meest effectief was. Vervolgens werden 40 vragen gesteld over de ervaren rechtvaardigheid, die terug te voeren zijn op de dimensies van rechtvaardigheid die uit de internationale literatuur blijken.

De weergave hierboven laat zien hoe de zwaarte van het probleem en de ervaren rechtvaardigheid met elkaar samenhangen. De mensen met de zwaarste problemen ervoeren meer respect (*interpersonal justice*) en betere informatie over de procedure (*informational justice*). Maar ze hadden minder het gevoel gehoord te worden en te kunnen participeren in het proces (*procedural justice*). De mensen die geheel of gedeeltelijk een oplossing kregen, ervoeren zeer weinig herstel, werkbaarheid van oplossingen en konden niet goed plaatsen hoe de uitkomst tot stand was gekomen. De ervaren niveaus van stress in het proces waren extreem negatief (hoog).

Verzamelen en interpreteren van deze data is niet eenvoudig. Maar dit zijn wel het soort data dat we zouden kunnen verwachten als we de impact van het rechtssysteem zouden gaan meten. Ze zouden ons een zeer gedetailleerd beeld geven van wat er beter zou kunnen. Ze zouden een beweging kunnen ondersteunen om de rechtspleging ieder jaar merkbaar te verbeteren.

Maar dan moet de angst voor dit type data wel worden overwonnen. In Nederland, en in andere rechtssystemen, worden dit soort data op basis van ervaringen in de rechtspleging nog maar zelden gebruikt door beleidsmakers in de juridische ketens.

Waar de rechtspraak en politici wel graag naar verwijzen, zijn onderzoeken onder de bevolking en onder experts naar percepties. Het vertrouwen van de bevolking in de rechtspraak als institutie en in vergelijking tot andere instituties wordt regelmatig uitgevraagd (zie de kwartaalonderzoeken van het Sociaal Cultureel Planbureau).

Het World Justice Project doet vergelijkend onderzoek naar de *rule of law* in meer dan 100 landen dat bijeengebracht wordt in de jaarlijkse Rule of Law Index. Nederland scoort daar meestal in de top 5. Wat hier wordt gemeten is de perceptie van juridische experts (zie [methodologie](#) met vragenlijsten en de opbouw van index voor criminal justice, factor 8). De experts wordt gevraagd hoe goed de juridische systemen van opsporing, vervolging en berechting in hun land werken en in hoeverre die vrij zijn van corruptie of de rechten van verdachten respecteren. Dat zijn belangrijke waarborgen en dat Nederland het daarop in de ogen van de eigen juristen vergelijkenderwijs goed doet, is een opsteker. Dit wordt aangevuld met enkele vragen uit een bevolkingsonderzoek naar de perceptie over discriminatie en corruptie bij de politie en de rechterlijke macht, de kans dat een moord wordt opgehelderd en de kans om slachtoffer te worden van delicten. Dat zijn ook zaken die belangrijk zijn.

Maar als we een stapje terug doen? Geeft dit een goed beeld wat het rechtssysteem concreet voor mensen doet? Nee, dan zien we dat de Index eigenlijk vooral meet hoe goed juristen hun eigen systeem vinden werken. De index geeft – een beetje cru gezegd – een beeld van hun collectieve eigendunk.

De relatie tussen politiek en strafrechtspleging is een lastige. Het patroon is dat van ad hoc interacties. Nieuws leidt tot Kamervragen, spoeddebatten, ministers die zich verdedigen, moties en kleine wetswijzigingen. Voor de politieke en ambtelijke leiding is dat werk onder hoogspanning de kern van hun dagbesteding. Toch verstrikt de ene na de andere minister zich daarin en hoort dat hij zou moeten aftreden.

De begroting is een ongeïnspireerde opsomming van producten die er al jaren hetzelfde uit ziet. De honderden vragen van de Kamer daarover zijn vooral ingegeven door het dagelijkse nieuws. De mensen die in de instituties werken voeden hun kamerlid met vragen over de reorganisatie bij de politie of de toegang tot gefinancierde rechtsbijstand. Dat gaat tot in een groot detail. Kamerleden krijgen hun antwoorden, keurig genummerd. Achter elkaar zonder enige logica of verband.

Hoe zou politieke dynamiek rond het strafrecht er uit kunnen zien?

Wat zouden Kamerleden, ex-ministers en journalisten met elkaar ontwerpen als ze een dag met elkaar zouden brainstormen? Als ze een jaar lang zouden experimenteren met nieuwe vormen van politieke dialoog, goed voorbereid, aan de hand van de juiste data? Met ruimte voor inbreng via sociale media? Gesynchroniseerd met publicaties in de media en gesprekken op televisie in nieuwe formats ontwikkeld in Hilversum? Als niet de alwetende en al-verantwoordelijke minister, maar de eigenaar van ieder deel van de rechtspleging zich zou laten bevragen door de Kamer?

6. Een doorbraak

Wat is nu het beeld? De op de feiten gerichte jurist zal ongetwijfeld leemtes zien in de beschrijving van het heden. We zagen ongetwijfeld belangrijke nieuwe ontwikkelingen over het hoofd.

Maar we hopen ook te hebben laten zien welke kansen er klaarliggen om benut te worden. Hoe de strafrechtspleging in vele richtingen versterkt zou kunnen worden en veel beter geïntegreerd in de maatschappij. Als er ruimte zou komen. Als ieder het beste wat hij of zij in huis heeft, zou kunnen bijdragen. Als de strafrechtspleging van ons allen zou worden.

Daarvoor is een doorbraak nodig. Doorbreken van bestaande regels en praktijken. Openen van deuren. Werkelijk om de tafel komen en verantwoordelijkheid nemen.

- **Kan niet stap voor stap** | Maar kan dat wel, een fundamenteel ander systeem? In de gesprekken over de uitdaging van een betere rechtspleging, die meer aansluit bij wat mensen nodig hebben, klinkt vaak door dat systeem-verandering niet kan. "Ander financieringsmodel? Onhaalbaar.", "Dan zitten we hier over tien jaar nog". "We geloven niet meer in grote wetgevingsprojecten". "Om van IT projecten maar niet te spreken."

De rechtspleging is doortrokken van stapsgewijze verandering. Het patroon is dat van kleine wetswijzigingen, arrest voor arrest, pilot voor pilot. Her-codificatie van een belangrijke wet, eens in een generatie, is de "grootst denkbare" verandering.

- **Zorgvuldige nieuwe partnerships** | Het systeem geheel openbreken en vernieuwen, dat zou inderdaad onverantwoord zijn. Daar is het te precair voor. Maar er is wel een grote beweging noodzakelijk. Andere grote systemen, zoals de zorg, de bouw, de staats-telecom, de arbeidsongeschiktheids-regels, het financiële systeem en de energiesector, zijn ook door flinke transitie gegaan. Voor de kwaliteit van ons bestaan zijn die systemen niet minder essentieel dan het strafrecht.

Om de strafrechtspleging te openen zijn vooral nieuwe partnerships nodig. Goed gebalanceerd, doelgericht, met duidelijke ijkpunten voor resultaten, maar open naar de manier waarop die te verwezenlijken, en met eerlijke financiële verhoudingen. Partnerships zoals de volgende, die een voor een zouden kunnen worden aangegaan:

- Met kennisinstellingen voor een bredere opleiding van juristen, gericht op alle kennis die kan helpen om gedrag te begrijpen, bij te sturen en de gevolgen ervan in goede banen te leiden;
- Met mediators, psychologen en andere experts om de rollen van rechter, advocaat en andere juristen te verrijken en te versterken;
- Met ontwerpers en ontwikkelaars om continu de processen en werkwijzen te verbeteren;
- Met het publiek om echt te horen wat de wensen in de samenleving zijn en op basis daarvan verder te komen;
- Met de politiek en de media, die nu vastzitten in Haagse formats, om rijker en zinvoller over de werking van de strafrechtssketen te spreken;
- Met de medische sector, en de onderzoeksinstituten, om de beste kennis in “behandelingen” en professionele expertise te verwerken;
- Met de mensen in de directe omgeving waarin misdrijven plaatsvinden, die in hun familiekring, de buurt of in het veiligheidshuis zoveel kunnen bijdragen aan goede oplossingen;
- Met sociale ondernemers, innovatoren en sociale investeerders, die zo graag het algemene nut willen dienen met hun bedrijfsmodellen;
- Met de financiers van de strafrechtssketen, en de Algemene Rekenkamer, die graag meer zicht zouden krijgen op hoe het geld besteed wordt;
- Met de leidinggevenden in de juridische organisaties, die zo weinig van hun ambities kunnen verwezenlijken, en graag op andere manieren zouden willen samenwerken;
- Met de rechters, advocaten, officieren en politieagenten, die zo graag de ruimte zouden willen krijgen voor zinvolle interventies, en daarvan ook graag meer verantwoording zouden willen afleggen;
- Met de mensen zelf (die nu als dader of als slachtoffer worden “vastgezet”) hun emoties invoelend, op basis van hun echte behoeften, aansluitend bij hun ervaringen en gericht op hun toekomst;

■ **In ieders kracht** | Strafrecht dat van ons wordt? Dat betekent niet van ons als impulsief reagerende boze burgers, maar van ieder van ons in onze eigen kracht. Het omgaan met de ergste gebeurtenissen zou het beste uit mensen moeten boven brengen. Uit ons als familieleden, als vrienden en als burens. Als bemiddelaars, begeleiders en begrenzers. Als nieuwsgierige, betrokken burgers, die bezorgd zijn voor zichzelf en hun medemens. Als ontwerpers, ontwikkelaars en investeerders. Als psycholoog, criminoloog of victimoloog. Als onderzoeker, regisseur of leider. Als accountant, IT-platform ontwerper of goede doelen stichting.

En natuurlijk ook als advocaat, rechter en officier van justitie. De meeste juristen die in deze rollen werken zijn klaar met de ineffectieve 19de eeuwse strafrechtspleging. Ze zuchten onder de werkdruk. Ze zouden graag zinvoller met mensen willen omgaan, met gebruikmaking van alle middelen die de 21ste eeuw heeft te bieden. Maar krijgen geen ruimte om dat echt te veranderen.

Dit rapport laat zien hoe een open strafrechtspleging, waarin ruimte is voor vernieuwing, eruit kan zien. Voor een vernieuwde strafrechtspleging is nodig dat de exclusiviteit van juristen wordt doorbroken. Dat is een grote stap, die ruimte moet maken voor nieuwe partnerships. Zorgvuldig, op basis van het beste dat er in de wereld is te vinden. Met nieuwe, mooiere en betere rollen voor juristen.

Voor meer informatie:

Maurits Barendrecht

maurits.barendrecht@hiil.org

Tim Verheij

tim.verheij@hiil.org

Hiil
Fluwelen Burgwal 58, 2511 CJ The Hague
P.O. Box 93033, 2509 AA The Hague
The Netherlands
Tel: +31 70 762 0700
www.hiil.org
E-mail: info@hiil.org